

138
6(c)

५२

दितेक्ष्णामम॥१४१॥ सुताः कमाह्वयचिरयचुं कृतैर्विधायकं प्राणिमुरवातिकं प्रति॥ कथा
सुशिधमिति प्रमीत्यसः सुतस्य सेकादुबुधेन पाशुराः॥१४२॥ इत्यममुं विलपंतममुं च ह्रीतद
या लुतपावतिपालः॥ रूपमदर्शितुं सिपदर्थं गच्छयथेकमथैतपमिधाय॥१४३॥ आनंदजा
शुभिरतु श्रियमारा मार्गात् प्राक्शोकतिर्गमितनेत्रपयः प्रवाहात्॥ चक्रे सचक्रति भवं क्रमरा
कुलेन तीराजनां जनयतांति जवांधवाताम्॥१४४॥ ॥ श्रीहर्षकविशजराजिमुकुटालंका
रहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवेजितेन्द्रियचयं मामल्लदेवीचयं॥ तच्चिंतामणिमंत्रचित्ततफलेष्ट
गारभंग्यामहकाव्ये चारुणिनेषधीयचरिते सगीयमादिर्गतः॥॥ उमाजातिर्जयति नरां॥ अ
धिगत्य जगत्पथीश्वरादथ मुक्तिं पुरुषोत्तमात्ततः॥ वचसामपि गोचरो नयः सतमानंदम

138 C

नैषः
१४

विंदतद्विजः॥१॥ अधुनीतरवगःसतैकधातनुमुफुल्लतनूरुहीकृतां॥ करयंत्रादंतुरांतरेव्यलि
षच्चंचुपुटेनपकृती॥२॥ अयमेकतमेतपकृतेरधिमध्योर्ध्वगजंघ्रमंघ्रिणा॥ सवत्तनकृणाए
वशिष्रियेदुतंकंदूपितमोलिराज्यं॥३॥ सगरुद्धनदुर्गदुर्ग्रहात्कंदुकीरातदशतःसतः
कचित्॥ तुतुदेतनुकंदुपंडितःपदुर्ध्वपुटकोटिकुट्टनैः॥४॥ अयमेत्यतडागतीडजैर्ले
घुपर्यध्रियताथशंकितैः॥ उदडीयतवैकृतात्करग्रहजादस्यविकस्वरस्वरैः॥५॥ बहतोव
दुशैवलक्ष्मांघृतद्राक्षमधुव्रतंरवगः॥ सतत्तस्यपपोकरंपुनःसरसःकोकनदंभमा
दिव॥६॥ पतगश्चिरकाल्लाल्लतादतिविसंभमवापितोतुसः॥ अतुलंविदधेकुतूहलं
भुजमेतस्यभजन्महीभुजः॥७॥ नृपमानसमिष्टमानसःसनिमज्जकुतुकाभृतोमिषु॥ अव

प३

राम
१४

लं वितकर्गशः कुलीकलशी कंरचयन्तवोचत ॥ ८ ॥ मृगयातविगीयते नृपेरपि धर्मागममर्मपा
रौः ॥ स्मरसुंदरमायदत्यजस्तवधर्मः सदयोदयो ज्वलः ॥ ९ ॥ अवलत्तकुलाशितोरुषान्तिज
नीडदुमपीडितः खगात् ॥ अतवद्यत्तगादिनो मृगान्मृगयावायतभूभृतां ह्वतां ॥ १० ॥ यदवा
दिषमप्रियंतवप्रियमाधायतुतुत्सुरस्मितर ॥ कृतमातपसंज्वरंतरोरभिमृष्यामृतमंशुमाति
व ॥ ११ ॥ उपतममयाचितं हितं परिहर्तुं नतवापिसंप्रतम् ॥ करकल्पजतांतराद्विधेः शुचि
तः प्रापिसहिप्रतिग्रहः ॥ १२ ॥ पतगेतमयाजगत्यतेरुपकृत्यैतवकिंप्रभूयते ॥ इतिवेदित
तुत्यजंतिमातदपिप्रत्युपकर्तुं मर्तयः ॥ १३ ॥ अविशदुपकर्तुं राचरेदथवा त्मापकीमुपक्रि
यां ॥ पृथुरित्यमथाणुरस्तुमातविशेषे विदुषामिहग्रहः ॥ १४ ॥ भवितातविचारचारुचेत

यि२

नैषः

१५

दपिश्रव्यमिदं मदीरितं ॥ खगवागिप्रमित्यतोपि किंतु मुदं वास्यति कीरणीरिव ॥ १५ ॥ सजयत्यरिसार्थसा
र्थकीकृतनामा किल भीमभूयति ॥ यमवाणविदर्भभूः प्रभुं हसति द्यामपिशक्रमर्त्तकां ॥ १६ ॥ दम
नादमनाकप्रसेदुषस्तनयातथ्यगिरस्तपोधनार ॥ वरमापसदिष्टविष्टपत्रितयातत्यसदृगु
त्तोदयां ॥ १७ ॥ भुवनत्रयमुभुवामसौ दमयन्ती कमनीयतामदं ॥ उदियायतस्तनुश्रियादमये
तीतिततोमिधांदधे ॥ १८ ॥ श्रियमेव परं धराश्रियादुणासिंधोरुदितामवेहितां ॥ व्यवधावपि
वाविधोः कलां मृदु चूडानिलयांतवेदकः ॥ १९ ॥ चिकुरप्रकरजयंतिते विदुषीमूर्द्धति सा
विभर्तियान् ॥ पशुनाप्यपुरस्कृतेन तनुत्ननामिच्छतुचामरेण कः ॥ २० ॥ स्वदृशोर्जतयंतिसां
त्वनारखुरकंडूयतकैतवान्मृगाः ॥ जितयोरुदयत्प्रमीलनयोस्तदस्वर्वेक्षणाशोभयामयात् ॥ २१ ॥

य४

राम
१५

अपिलोकपुगं दृशावपिश्रुतदृष्टारमणीगुणा अपि॥श्रुतिगामितयादमस्वसुर्यतिभातेसुतरांधरापते॥११॥
नलितंमलितंविंदरावतीपृषतीमस्यशतीतदीकृणो॥अपिखंजनमंजतांचितेविदधातेरुचिगर्वदुर्वि
चं॥१३॥अथरंकिलविंवनाम कंफलमस्मादितिभव्यमत्वयं॥स्तभतेधरविंवइत्यदःपदमस्यार
दतकुदंवदत॥१४॥स्तसारमिवेन्दुमंडलंदमयंतीवदनायवेधसा॥कृतमध्यविल्लंवल्लोक्यते
धृतगंभीररवतीरवतीलिम॥१५॥धृतलांकृतगोमयांचनंविधुमालेपतपांडुरंविधिः॥भ्रमयत्सुवि
तंविदधर्मानततीराजतवर्द्धमातकं॥१६॥सुषमाविषयेपरीकृणोतिखिलंपदमभाजितसुखा
त्॥अधुनापितभंगल्लक्रांसलिलोन्मज्जनमुज्जतिस्फुटं॥१७॥धनुषीरतिपंचवारापोरुदिते
विश्वजपायतदुवौ॥तल्लिकेतुतदुघ्नतासिकेत्वपितालीकविमुक्तिकामयोः॥१८॥सदृशी

नेषः
१६

तव शरसापंजलतुर्गस्य मृगा लजिदुजा ॥ अपि मित्रजुषां सरोरुहां गृह्यान्तुः करली लपाश्रियः
॥ १७ ॥ वयसी शिशुतातदुत्तरे सुदृशि स्वाभि विधिं विधित्सुनी ॥ विविता पितरो मरे ख्या कृतसी
स्त्री प्रविभज्य रज्यतः ॥ ३० ॥ अपि तद्वपुषि प्रसर्पतोर्गमिते कान्ति भरै रगा धतां ॥ स्मरयो वतयोः
खलु द्वयोः ॥ स्रव कुंभौ भवतः कुचा वुभौ ॥ ३१ ॥ कलशे तिज हेतुदंडजः किमु चक्र भ्रमिका
रिता गुणाः ॥ सतदुच्च कुचौ भवत्प्रभा ऊरु चक्र भ्रमि मातनो तियत् ॥ ३२ ॥ भजते खलु षण्णामुखं शि
खीचिकुरैर्निर्मितवर्हगर्हगाः ॥ अपि जंरिपुंदमस्वसुर्जितकुंभः कुचशोभये राट ॥ ३३ ॥ उद
रं ततमध्य पृष्ठता स्फुरदंगुष्ठपदेन मुष्टिता ॥ चतुरंगुलि मध्यतिर्गतत्रिवलि भ्राजि कृतंदमस्व
सुः ॥ ३४ ॥ उदरं परिमा ॥ तिमुष्टिता कुतुकी कोपि दमस्वसुः किमु ॥ द्यततच्चतुरंगुली वयद्वलि

म३

राम
१६

प्रिर्भातिसहेमकाञ्चिभिः॥३५॥ एथुवर्तुत्ततन्मितं वक्त्रमिहरस्यंदनशित्यशिक्षया॥ विधिरैक
कचक्रचारिणं किमुनिर्मितमितिमात्मथंरथम्॥३६॥ तरुमूरुपुगेन सुंदरी किमुरंभां परिणाहि
नापरं॥ तरुणीमपि जिह्वरेवतां धनदापत्यतपःफलस्तनी॥३७॥ जलजेरविसेवयेवयेपदमे
तत्पदनामवापतुः॥ ध्रुवमेत्यरुतः सहंसकीकुरुतस्ते विधिपत्रदंयती॥३८॥ श्रितपुण्यस
रः सरित्कथंनसमाविष्टपिताखिलेक्षपं॥ जलजंगतिमेतुमंजुलांदमयंतीपदनास्तिज
न्मनि॥३९॥ सरसीः परिशीलितुं मयागमिकर्मिक्ततैकनीवृता॥ अतिथित्वमना
पिसादृशोः सदसत्संशयगोचरोदरी॥४०॥ अवध्यत्यदिवोपिपौवतैर्नसहाधीतवतीमिमाम
हम्॥ कतमस्तुविधातुराशयेपतिरस्यावसतीत्यचिंतयत्॥४१॥ अनुरूपमिमं निरूपयन्

क्रोधाश्चर्षनीत्यादेः संकरः किल किंचित् नित्यमरः ३

तैषः
१७

यसर्वेष्वपि पूर्वपक्षतां॥ पुवसुव्यपनेतुमक्षमस्त्वयिसिद्धांतवियं च वेशयम्॥ ४१॥ अतयातवरूप
सीमया कृतसंस्कारविवोधनस्य मे॥ चिरमप्यवलोकिताद्यसा स्मृतिमारुढवती शुचिस्मिता॥ ४२॥
त्वयि वीरविशजते परंदमयंती किल किंचित् किंचित्॥ तनुगामिनी न एव दीप्यते मणिहारवलिगम
णीयकं॥ ४३॥ तवरूपमिदं तथाविता विफलं पुष्पमिवावकेशितः॥ इयमद्वधना वृथावनी स्व
वती संप्रवदति कापिका॥ ४४॥ अतया मरकास्य मानया सह योगसुखं सुतत्त्वया॥ व्रतसंघतया
बुदागमे कुमुदेने वनिशा करत्विषा॥ ४५॥ तदहं विदधे तथा तथा दमपत्न्याः स विधे तव स्तव्यं॥
हृदयेति हितस्तया भवानपि ते नृणां यथापनीयते॥ ४६॥ तव संप्रति मेव केवला मधिगंतुं विगिदं
निवेदितं॥ बुवते हि फलेन साधवो न तु कंठे न निजोपयोगितां॥ ४७॥ तदिदं विशदं वचोमृतं

न
राम
१७

परिपीयाभ्युदितं द्विजाधिपार॥ अतितृप्तया विनिर्ममे सतदुद्गारमिव स्मितं सितं॥ ४९॥ परिमृज्य भुजा
ग्रजत्पतः पतंगं कोकतदेतनैषधः॥ मृदुतस्य मुदे किरद्गिरः प्रियवादा मृतकूपकं वजाः॥ ५०॥ नतु
त्ना विषयेत वाक्कृतिर्न वचो वर्त्मनिते सुशीलता॥ त्वदुदाहरणा क्तौ गुणा इति सामुद्रिकसारमु
द्गारा॥ ५१॥ न सुवर्णमयी तनुः परं नतु किं बागपिता वकीतया॥ न परं पथि पक्षपातिता न वल्लं वे
किं सुमादृशे पिशा॥ ५२॥ भ्रशता पभृता मया भवान्मरुदासादितुषारसारवान्॥ धनिता मितरः सतां
पुनर्गुणा वत्सं निधिरेव संनिधिः॥ ५३॥ शतशः श्रुतिमागते वै सा त्रिजगन्मोहमहौषधिर्मम॥ अ
मुना तव शंसिते तनुस्त्वदृशैवाधिगता मवैमितां॥ ५४॥ अखिलं विदुषामना विल्लं सुहृदा च स्व
हृदा च पश्यतां॥ सविधे पितृहृत्समाक्षिणी वदना लं कृतिमात्रमक्षिणी॥ ५५॥ अमितं मधु

नेषः
१८

तत्कथाममश्रवणाप्राप्तुणा कीकृता जनेः॥ मदता नलनवोधने रवगधापाधिगधैर्यधारिणाः॥ ५६॥
विषमोमलपाहिमंडलीविषफुत्कारमयोमयोहितः॥ रवगकालकलत्रदिग्भवः पवनस्तद्वि
रहातल्लेधसा॥ ५७॥ प्रतिमासमेसोतिशापतिः रवगसंगकृतियद्विनाधिपं॥ किमुतीव्रतरैस्तनः
करैर्ममदाहापसधैर्यतस्करैः॥ ५८॥ कुसुमानियदिस्मरेष्वोतनुवज्रं विषवल्लिजातितर॥
हृदयं यदसूमुहन्नसूर्ममयद्यातितरामतीतपत्न॥ ५९॥ तदिहानवधो निमज्जतोममकंदर्पश
शक्तिनीरधौ॥ भवपोतद्ववावत्नं वतं विधिना कस्मिन्कस्य संनिधिः॥ ६०॥ अथवाभवतः प्रव
र्तनातकथं पिष्टमिष्टं पितृहितः॥ स्वतस्त्वसतां परार्थताग्रहणानां हि यथायथार्थता॥ ६१॥ तव
वर्त्मनि वर्ततां शिवं पुनरस्तु त्वरितं समागमः॥ अपि साधयसाधये सितं स्मरणीयाः समयेव यवयः॥

राम
१८

॥६१॥ इति तं सविस्त्रज्यधैर्यवान्नृपतिः सूत तवागृहस्पतिः ॥ अविशद्वनवेशमविस्मितः स्मृतिलग्नैः
 कलहंसशंसितैः ॥६२॥ अथ भीमसुतावलोकनैः सफलैः कर्तुमिहस्तदेवसः ॥ किति मंडलमंडना
 यितं नगरं कुंडितमंडजो ययो ॥६३॥ प्रथमं पशिलोचनातिथिं पथिकप्रार्थितसिद्धिशंसितं ॥ कल
 शं जलसंभृतं पुरः कलहंसः कलयां वभूवसः ॥६४॥ अवलंब्य दिदृक्षुः पां वरेक्षुः रामाश्चर्यसा
 लसंगतं ॥ सविलासवने वती भृतफलमैक्षिष्टुः सा लसंगतं ॥६५॥ नभसः कलभेरुपासितं
 जलदेर्भूरितरकुपंतगम ॥ सददर्शपतंगपुंगवो विटपकुलतरकुपन्नगम ॥६६॥ सययो धुत
 पक्षिः क्षुण्णं क्षुण्णमूर्ध्वा यन्नदुर्विभावतः ॥ विततीकृतनिश्चलकुंदः क्षुण्णमा लोककदत्तको
 तुकः ॥६७॥ तनुदीधितिधारया हतया लोकविलोकनामसौ ॥ हृदहेमकषण्णिवा लस

नैषः
१९

त्कषपाघाणानिभेतमस्तले॥६॥विनमद्विधस्थितैःखगैर्गतिर्येततिपातशंकिभिः॥स
तिरेक्षिदृशैकयोपरिस्पदभांकारितपत्रपद्धतिः॥७०॥दृष्टेतजनेनयत्तसौभुवितच्छाय
मवेक्ष्यतत्करणात्॥दिविदिक्षुवितीर्णचक्षुषाष्टयुवेगदुतमुक्तदृक्पथः॥७१॥तवनंप
थिशिश्रियेमुताक्कचिदपुचनरदुचारुतं॥तसंगोत्रजमन्त्रवादिवागतिवेगप्रसरदुचारुतं
॥७२॥अथभीमभुजेतपात्तितातगरीमंजुरंसौधराजिता॥पतगस्यजगामदृक्पथंहरशैली
प्रमसौधराजिता॥७३॥दयितंप्रतिपत्रसंततारतिहासाद्वरेजिरेमुखः॥स्फटिकोपलेविग्र
हागृहाःशशभद्रितनिरंकमित्तयः॥७४॥नपतील्लमणीगृहत्विषामुपैधेयत्रभयेतभास्व
नः॥शरणार्थमुवासवासरेप्सदादृक्षुदयत्तमंतमः॥७५॥सितदीप्रमणिप्रकल्पितेयदगा

उपधिष्ठसकैतवैश्वमरः

राम
१९

रेहसदं करोदसि॥तिरिवित्तात्तिशिपूशिमातिथीतुपतस्थितिथिरेकिकातिथिः॥७६॥सुदतीजनमज्ज
 तार्पितैर्धुस्रणैर्यत्रकषायिताशया॥नतिशाखित्वापिवापिकाप्रससादग्रहित्वेवमानिनी॥७७॥
 कृणातीरवयापयानिशिशितवशावत्तियोगपट्टया॥मणिवेश्ममयंस्मतिर्मत्तंकिमपिज्योतिरवा
 त्त्वमिज्यते॥७८॥विलत्तामजलाशयोदरेक्षचनद्यौरतुर्वितेवया॥परिचाकपटस्फुरस्फुरत्यति
 विंवानवत्तंवितांबुति॥७९॥व्रजतेदिधियद्गहावत्तोचलवेत्तांचलदंडताडताः॥व्यातरत्त
 रुणापविश्रमंस्रजतेहेत्तिहयात्तिचात्ततां॥८०॥क्षितिगर्भधरं वशत्तयेस्तत्तमधोपरिदू
 रिणांष्टक॥जगताखलुयाखित्वाद्भुताजनिसौरेर्निजविद्गधारिभिः॥८१॥दधदंबुदती
 त्तकंठतांवहदत्पक्वसुधोज्ज्वलंवपुः॥कथमृक्कृतुतामयत्रतक्षितिभृन्मंदिरमिदुमौलितं॥८२॥

नेषः

१०

न्य

संघाः

बहुरूपकशालिभंजिका मुखचन्द्रेषु कलंकरं कवः॥ यदनेककमौ धकंदीरा हरिमिः कुक्षिगतीक्ष
ता इव॥ ८३॥ वलिसद्यदिवं सतथा गुपरिस्माह दिवो पितारदः॥ अथरायकृता ययेवसा विप
रीता जनिभूविभूषणा॥ ८४॥ प्रतिहृदपथे चरदृजां त्यथिकात् दानदसक्तु सौरभैः॥ कलहान्नव
नात्पदुथिता दधुता पुनतिवर्धरः स्वतः॥ ८५॥ वरणाः कनकस्यमानिनी दिवमंकादमरादिराग
तां॥ चतरत्नकपाटपकृतिः परिरभ्यानुत यन्तु वासयां॥ ८६॥ अतल्लेः परिवेषमेत्यया ज्वलद
र्क्षी पल्लवप्रजन्मभिः॥ उदयं तनयमंतरारवेरषहद्वारा पुरीपराद्धां॥ ८७॥ बहुकंबुमणिर्वरा
टिकागणाताटकरकर्कटोत्करः॥ हिमवा लुकया कृवा लुकः पदुदधानयदापणारीवः॥
॥ ८८॥ यदगारवैटोदकुट्टिमं स्ववदिदू पल्लतुं दिक्तापया॥ मुमुचेनपतिव्रतो विती प्रतिचन्द्रे

निबद्धाभूः

राम
१०

दयममगंगाया॥६॥रुचयोस्तमितस्यभास्वतःस्वलितापत्रनिरालयाःखलु॥अनुसायमभु
 विंलेपतापणकश्मीरजपणपवीथयः॥७॥विततंवशिजापणोरिविलंपणितुंयत्रजनेनवी
 द्यते॥मुनितेवमृकंदुसूनुताजगतीवस्तुपुरोदरेहरेः॥८॥सममेणमदैर्यदापणोतुल्यनसौ
 रभलोभनिश्चलं॥पणितानजनारवैरवैदपिगुंजंतमल्लिमलीमसं॥९॥रविकांतमयेनसेतु
 नासकलाहर्ज्वलनाहितोष्मणा॥शिशिरेनिशिगच्छतांपुराचरणौयत्रदुनोतिनोहिमं॥१०॥
 परिखावल्यकुलेनपोतपरेषांग्रहास्यगोचरा॥फणिभाषितभाष्यफक्कि काविषमांकुंडल
 नाप्रियापिता॥११॥मुखपाणिपदाक्षिपंकजैरचितंगेघं परेषुचंपकैः॥स्वयमादितयत्र
 भीमजास्मरपूजाकुसुमसजःश्रियां॥१२॥जद्वनस्तनभारगौरवाद्विपदात्तंयविहर्तुमक्षमाः॥

विद्युद्दिचितिजेनयत्यथंपयसानैषधशीलशीतलंशशिकांत
 मयंतपागंसिकलिनीवःकस्तिपतिस्मनानपः।

नेषः
२१

ध्रुवमसरसोवतीर्यपांशतमध्यासततसरवीजनः॥१५६॥स्थितिशालिसमस्तवर्णातांतकथंचित्रम
यीविभर्तुया॥स्वरभेदमुपेतुयाकथंकलितातल्यमुखारवानवा॥१५७॥स्वरुचा रुगायापताक
यादिनमर्केणसमीपुषोऽष्टः॥लिलिहर्वहुधासुधाकरंतिशिमाणिक्वमयायदातयाः॥१५८॥
लिलिहेस्वरुचापताकयानि शिजित्वातिभयासुधाकरम॥श्रितमर्ककरैःपिपासुयन्त्रपसद्मा
मल्लयद्गगजं॥१५९॥अमृतद्युतिलक्ष्मपीतयामिलितंयद्वलभीपताकया॥वलप्रायित
शेषशापिनःसखितामादितपीतवाससः॥१६०॥अश्रान्तश्रुतिपाठपूतरसनाविर्भूतभूरिस्त
वाजिस्रवस्समुखोवविद्विततवस्वर्गक्रियाकेलिता॥पूर्वंगाधिसुतेतसामिद्वटिनामुक्ता
नुमंदाकिनीयत्प्रासाददुकूलवल्गिरतिलांदोलेरवेल्गद्वि॥१६१॥यदतिविमलनी

०म
२१

धवस्त्रवल्किः॥ अलभत शमनस्त्रसुः शिशुत्वं दिवसकरं कतले च लालुंती ॥ १०३ ॥ स्वप्राणेश्वरतर्महर्म्यकंठकातिथ्यग्रहायोस्तु कं पाथोदं निज
केलिसौधशिखादारुत्पत्का मिनी ॥ साक्षादपरसो विमा कलितयोमान एवाभवद्यन्नप्रापतिमेषमभतरसायांती रसादधनि ॥ १०४ ॥

लवेशमरिभिभ्रमरितभाः शुचिर्मेतजलमेकप्रक्रियागोरेण व्याचिसहृत्तचित्तत्रैमीवनेन ॥ १०१ ॥
॥ अथ कनकपतत्रस्तत्रतां राजपुत्रौ सदसि सदृशभासां विस्फुरंती सखीनां ॥ जुडपरिषदि मध्यस्था
पिशीतां शुलेखानुकरणापदुल्लङ्घीमक्षितक्षीचकार ॥ १०३ ॥ भ्रमणारयं विकीर्णस्वर्णभासा
खगेन क्वचनपतनयोग्यं देशमन्विष्यताथः ॥ मुखविधुमदसीयं सेवितुं लं वमानः शशिपरिधि
रिवोर्ध्वमंडलस्तेन तेने ॥ १०७ ॥ अनुभवति शचीत्यसाद्यताची मुखामिर्तसहसहचरिभिर्नदनातंदमुधैः ॥
इति मतिरुदयामीत्यक्षिणाः प्रेक्ष्य भैमी विपितभुविसखीभिः सार्द्धमावद्धकेलीम ॥ १०८ ॥ कृ कृ कृ ॥ श्री
हर्षकविशजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवेजितेन्द्रियचयं मामल्लदेवीचयं ॥ द्वैतीयीकतया
मितोयमगमन्नस्य प्रवंधे महाकाव्ये चारुणितैषधीयचरिते सर्गो निसर्गो ज्वलः ॥ कृ ॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीकुंचिताभ्या

वैदमीकेलिनैरेमरकतशिखादुत्थितैरंशुदर्भैर्वृक्षां डायातमग्रस्य दजमदतया द्धीयतावाड्युखंते ॥ कस्यानोत्तानगायादिविमुसुरभेरास्यदेगांतागैर्यद्गोयासप्रदानव्रतसुकृतमवि
आंतमुज्जुं मते ॥ १०५ ॥ विधुकरपरिंभादात्मनिस्यंदपूरीः शशिदृषदुपल्लुपैरालवालैस्तरूणां ॥ विफल ॥ ८

मथपकृतिभ्यांनमोविभागात्तरसावतीर्य॥तिवेशदेशाततधूतपक्षःपपातभूमावुपमैमिहंसः॥१॥आकस्मि
कःपक्षपुटाहतायाःक्षितेस्त्रदायःस्वतउच्चचार॥डागन्यवित्यस्तदृशःसतस्याःसंभ्रातमंतकारणवकार॥२॥
नेत्राणिवैदर्भसुतासखीनांविमुक्तततद्विषयग्रहाणि॥प्रापुस्तमेकंतिरुपाख्यरूपंब्रह्मेवचेतांसियतवृता
नां॥३॥हंसंततोसंतिहितंचरंतंमुनेर्मनोवृत्तिरिवस्त्रिकायां॥गृहीतुकामादरिणाशयेतयत्नादसौतिश्रु
स्ततांजगाहे॥४॥तामिंजितैरप्यनुमायमायामयन्नमैम्यावियदुत्पपात॥तत्यागिमात्मोपरिपातुकंतुमोघंदि
तेनेस्सुतित्नाद्यवेन॥५॥व्यर्थीकृतंपत्ररथेततेनतथावसायव्यवसायमस्याः॥परस्यशमर्पितहस्ततात्वं
तत्कालमास्तीभिरहस्यतात्वं॥६॥उच्चाटतीयःकरताल्लिकानांदानादिदातीभवतीभिरेषः॥यान्तेतिमांडु
लघतिमस्यमेवसात्रेत्युपात्तंभितयात्तिवर्गः॥७॥धृतेःत्पकोपाहसितेसखीनांछायेवभास्वंतमभिप्रयातु॥

श्यामाथहंसस्य कननवाप्तेर्मिदाहृतत्वात्नगतिस्मपश्चात्॥८॥ शस्त्रानहंसाभिमुखीपुनस्तेपात्रेतितामिश्र
 त्तहस्यमाता॥ साहसमनैवाशकुतीभवेत्तेभाविप्रियावेदक एषहंसः॥९॥ हंसोप्यसौहंसगतेः सुदत्याः पुरः पु
 रश्चारुचरन्वभासे॥ वैलक्ष्यहेतोर्गतिमेतदीयामग्रेतुक्त्योपहसन्निवोद्यैः॥१०॥ पदेपदेभाविनिभाविनी
 तं पथाकरप्राप्यमवेति नूनं॥ तथासखेत्नंचलतात्ना सुप्रतार्यतेनाचक्षुषेक्षशांगी॥११॥ रुषानिषिद्धान्तिज
 नां पदेनां छायाद्वितीयां कलयांचकारा॥ तदाश्रमांभः कणाभूषितांगीसकीरवत्मातुषवागवादीत॥१२॥
 अपेक्षियद्यावदुपैषिदूरं वर्यपरिश्राम्यसिवाकिमर्थं॥ उदेति तेभीरपि किन्तुवात्ते विलोकयन्त्यानद्य
 नावतात्नीः॥१३॥ दृथार्पयन्तीमपथेपदंत्वांमरुल्लतत्यल्लवपाशिकंपैः॥॥ आलीवपश्यप्रतिषेधयं
 तां कपोतदुंकारगिरावतात्नी॥१४॥ धार्यः कथंकारमहंभवत्याधियद्विहारीवसुधैकगत्या॥ अहोशिशु

नेषः
२३

त्वंतवरवंडितंनस्मरस्यसख्यावयसाप्यतेन॥१५॥महस्रपत्रासतपत्रहंसवंशस्यपत्राणिपत्रत्रिशाःस्रः॥
अस्मादृशांचादुरसामृतानिस्वर्लोकोक्तेरदुर्लभाति॥१६॥स्वर्गापगाहेममृणातितीतांताला
मृणाब्जाग्रभुजोभजामः॥अन्नातुरूपांततुरूपत्रिंकार्पतिदानाद्विगुणानधीते॥१७॥धातुर्निदेशादि
हनेषधीयंलीलासरःसेवितुमागतेषु॥हैमेषुहंसेष्वहमेकएवभ्रमामिभूलोकविलोकनोत्कः॥१८॥
विश्वेःकदाचिद्भ्रमणीविलासेभ्रमातुरेभ्यःस्वमहत्तरेभ्यः॥स्कंधस्यविश्रान्तिमदांतदादिश्रम्यामिता
विश्रमविश्वगोपि॥१९॥बन्धायदिव्येततिरश्चिकश्चित्पाशादिशसादितयोरुषःस्यात्॥एकंविना
मादृशितंतरस्यस्वर्भोगभाग्यंविर्लोदयस्य॥२०॥इष्टेनपूर्तेनतत्तस्यवश्याःस्वर्भोगमत्रापिस्तुजं
तिदेवाः॥महीसहोदोहदसेकशक्तेरकालिकंकोरकमुद्गिरंति॥२१॥सुवर्गाशैलादवतीर्यत्तर्णी

राम
२३

स्वर्वाहिनीवारिकगावकीर्णः॥तंवीजपामःस्मरकेलिकालेपकैर्नृपंचामरवद्धसर्वैः॥११॥क्रियेचेत्सा
 धुविभक्तिविंताव्यक्तिसदासाप्रथमाभिधेया॥पास्वोजसांसाधपितुं विल्लासेस्तावत्कृमातामपदं बहुसा
 त॥१३॥राजासयज्याविवुधव्रजत्राकृत्वाधराज्योपमयेवराज्यं॥भुंक्तेऽश्रितश्रोत्रियसात्कृतश्रीःपूर्वत्वं
 होशेषमशेषमंत्यं॥१४॥दारिद्र्यदार्द्रिद्विरोधवर्षैरमोघमेघव्रतमर्थिसार्थं॥संतुष्टमिष्टानितमि
 ष्टदेवंताथंति केनामतल्लोकनाथम्॥१५॥अस्मत्किलश्रोत्रसुधाविधापरंभाचिरंभामतुल्लान्तलस्य
 ॥तत्रातुरक्तातमताप्यभेजेतन्नामगंधान्नलकूवरंसा॥१६॥स्वर्लोकमस्माभिरितःप्रयायातैःकेलीषु
 तज्ञानगुणान्निपीय॥हाहेतिगायतुयदशोचितेननाम्नैवहाहाहरिगायनोभूत्॥१७॥श्रुत्वावतसदा
 रस्तदुदारभावं हृष्यन्मुहुर्लोकमपुल्लोमजायाः॥पुरायेतनाल्लोकतनाकपालःप्रमोदवाष्पाद्युतने

जिज्ञिता

गानादिवास्यद्वात्रिंशतादंतमपीमिरत्तः॥चतुर्दशाष्टादशचात्रविद्याद्देवांपिसंतीतिशशंसवेधाः॥
॥३५॥प्रियोतरेदस्यतिरीक्ष्यतस्यस्मरामरेद्वावपितस्मरामः॥वासेतसम्यक्कुरुमयोश्चतस्मितबुद्धौ
तदध्मःखलुशेषबुद्धौ॥३६॥विनापतत्रंविनतातनूजैःसमीरशौरीक्षणात्तक्षणीयैः॥मनोभिरासी
दत्तगुप्रमारौर्तत्तंविनादिक्कृतमातदश्वैः॥३७॥संग्रामभूमीषुभवत्यरीणामस्त्रैर्नदीमातृकतां
गतासु॥तद्वाणाधारापवनाशतातांराजव्रजधिरसुभिःसुभिः॥३८॥यशोपदस्याजतिसंयुगेषुकं
दुत्तभावंभजताभुजेत॥हेतोर्गुणादेवदिगापगालीकृत्तंकषत्वव्यसंतदीयं॥३९॥पदित्रितो
कीगणानापश्यात्तस्याःसमाप्तिर्यदितापुषःस्यात्॥परिपराद्धंगणितंयदिस्याद्गणोपतिःशेषगुणो
पिसःस्यात्॥४०॥अवारितद्वारतयातिरश्चामत्तःपुरेतस्यतिविशयराजः॥गतेषुराम्येष्वधिकंवि

नैषः
२५

शेषमध्यापयामः परमाणुमध्याः ॥४१॥ पीयूषधारानधराभिरत्तं स्नासां रसोदन्वतिमज्जयामः ॥ रंभादि सौ
भाग्यरहः कथाभिः काव्येन काव्यं सृजता दृताभिः ॥४२॥ कामिर्नतत्राभिनवस्मरजा विश्वासनि
क्षेपवणिक्रियेहं ॥ जिहेतियं नैव कुतोपि ति र्यक् श्रुतिरश्च स्वयतेन तेन ॥४३॥ वार्तापि नास्त्यपि
सान्धमेतियोगादरंध्रे हृदि पांतिरुन्धे ॥ विरंचिना नानतवादधौ तसमाधिशास्त्रश्रुतिपुष्पकर्ण
ः ॥४४॥ तत्ताश्रयेणात्रिदिवोपभोगंतवातवाप्यं न भते वतात्या ॥ कुमुदतीवेन्दुपरिगहेराज्या
त्स्वोत्सवं दुर्लभमंबुजिन्याः ॥४५॥ तन्नैष धान्तरुतयादुरापं शर्मत्त्वया स्मत्कृतचोदुजन्म ॥ रसा
त्नवन्यामधुपातुविद्धं सौभाग्यमप्राप्तवसंतयेव ॥४६॥ तस्यैव वायास्यसि किं न हस्तं दृष्टं मतः पौ
नविधेः प्रविश्य ॥ अजातपाणिग्रहणासिता वडूपस्वरूपातिशयाश्रयश्च ॥४७॥ निशाशशांकं

राम
२५

शिवपागिरीशंश्रियाहरिं योजयतः प्रतीतः ॥ विधेऽपि स्वारसिकः प्रयासः परस्परं योग्यसमागमाय ॥ ४८ ॥
 वेत्तातिगस्त्रेण गुणाद्विवेति तयोगयोग्यासितत्वेतरेण ॥ संदर्भते दर्भगुणेन मल्लीमालानमृद्धीभृ
 शकर्कशेन ॥ ४९ ॥ विधिं वधूस्तृष्टि मष्टकमेव तद्यात युग्यो नत्त केलियोग्यां ॥ त्वन्नामवर्णा
 इव कर्णपीतामयास्य संकीडति चक्रि चक्रे ॥ ५० ॥ अत्येनपत्या त्वपि योजितायां विज्ञत्तु कीर्त्याग
 तजन्मनोवा ॥ जनापवादार्णवमुत्तरीतुं विधा विधातुः कतमातरिः स्यात् ॥ ५१ ॥ आस्तातवप्रस्तु
 तचित्तयात्नमयासितन्विश्रमितातिवेत्नं ॥ सोहंतदागः परिमार्ष्टु कामस्तु वेष्टितं किं विदधे भिधे
 हि ॥ ५२ ॥ इतीरयित्वा विरगमपत्री सगजपुत्री हृदयं बुभुत्सुः ॥ हृदे गभीरे हृदि चावगाढे शंसति
 कार्यावसरं हि संतः ॥ ५३ ॥ किंचित्तिरश्चीनविंलोलमोलि विंचित्यवाचं मनसा मुहूर्तं ॥ पतत्रि

नेषः
१६

शासाष्टिवीचुपुत्रीजगादवक्रैराहणीकृतेतुः॥५४॥ विष्कापलेवत्सिमवत्सलत्वंयत्प्रेनणादुत्तरत्नी
भवत्प्या॥ समीरसंगादिवतीरभंग्यामप्रातदस्थस्त्वमुपदुतोसि॥५५॥ आदर्शतांस्वकृतपाप्रपासिसतां
सतावत्तुदर्शनीयः॥ आगःपुरस्कुर्वेति सागसंमांयस्यात्मतीदं प्रतिविंवितंते॥५६॥ अनार्यमप्याचरि
तंकुमार्पाभवान्ममक्षाम्यतुसौम्यतावत्॥ हंसोपि देवांशयासिवंध्यश्रीवत्सलत्वेवहिमत्स्यमूर्तिः॥५७॥
मत्प्रीतिमाधित्ससिकांत्वदीक्षा मुदंमदक्षैरपियातिशेतां॥ निजामृतेर्लोचनसेचनाद्वाप्यकि
मिंदुःसृजतिप्रजातां॥५८॥ मनस्तुयंतोभ्रुतिजातुपातुमतोरथःकरावपथंकथंसः॥ कानामवात्ताद्वि
जराजपाशिग्रहाभित्ताषंकथयेदन्तज्जा॥५९॥ वाचंतदीयांपरिपीयमृद्वीमृद्वीकयातुत्परसांसहं
सः॥ तत्पाजतोषंपरपुष्टबुष्टेष्टृणांचवीणाकशितेवितेते॥६०॥ मंदाक्षमंदाक्षरमुद्रमुक्तातस्यांस

राम
१६

माकुंचितवाचिहंसः॥तच्छंसितेकिंचनसंशयात्तुर्गिरामुखांभोजमयंपुपोज॥६१॥कोरावांछेवविधुं
विधुर्तुयमित्यमात्यादरिणीतमर्थ॥पातुंश्रुतिभ्यामपिनाधिकुर्वेवर्गांश्रुतेर्वर्गाइवांतिमःकिं॥६२॥
अर्थाप्यतेवाकिमियद्वत्पाचितैकपद्यामपिविद्यतेपः॥यत्रांयकारःकिल्लचेतसोपिजिह्वेतरेर्ब्रह्मत
दणवाप्यं॥६३॥ईशाशिमैश्वर्यविवर्तमद्येत्लोकेशलोकेशयत्नोक्तमद्यो॥तिष्ठेचमप्यंचमृषा
नभिज्ञरसज्ञतोपज्ञसमज्ञमज्ञं॥६४॥मध्येश्रुतीनांप्रतिवेशिनीनांसरस्वतीवासवतीमुखितः॥ह्रिये
वताभ्यश्चलतीयमद्यापयान्नसत्संगगुरोतवद्धा॥६५॥पर्यंक्तापन्नसरस्वदंकांतंकांपुरीमप्यभि
लाषिचितं॥कुत्रापिचेद्वस्तुनितेप्रयातितदप्यवेहिस्वशपेशयालु॥६६॥इतीरितापत्ररथेतते
नहीणाचरुष्टाचवभाषाभेमी॥चेतोतत्तंकामयतेमदीयंतात्पत्रकुत्रापिचसामित्वाषं॥६७॥वि

नेषः

१७

चिन्त्यवात्ताजनशीलं शैलं लज्जानदीमज्जदतङ्गतागं॥ आचष्टविस्मयमभाषमाणामेतांसचक्राङ्गपत
ङ्गशक्तः॥ ६८॥ त्वपेक्षापाणिग्रहणस्य हेतितत्वं मतस्त्वामयते ममेति॥ आश्लेषितश्लेषकवेर्भवत्या
ः श्लोकद्वयार्थः सुधियामपाकिं॥ ६९॥ त्वच्चेतसः स्थेये विपर्ययंतु संभाव्यभाव्यस्मितदत्तएव॥
तत्केहिवात्ताहृदितोत्तरीशैले पुनिरपराद्धेषु रपिस्मरः स्यात्॥ ७०॥ महीमहेन्द्रः खलु नैष
धेनुस्तद्वोधनीयः कथमित्यमेव॥ प्रयोजनं संशयकं प्रमीदृकं यज्जनेनेव समद्विधेत॥ ७१॥ पि
तु र्तियोगेन पदद्वयावापुधातमन्तं यदिवावृणीषे॥ त्वदर्थं मर्थित्वं कतिप्रतीतिः कीदृग्यपि
स्यान्निषधेश्वरस्य॥ ७२॥ त्वयापि किं शंकितविक्रिये स्मिन्नधिक्रिये वा विषये निधातुं॥ इतः प
थकप्रार्थयसे तु यद्यत्कुर्वेत्तदुर्वीपतिपुत्रिसर्वम्॥ ७३॥ श्रवंः प्रविष्टा इव तद्गिरस्ता निक्षूयवेम

राम
१७

त्यधुतेनमूर्द्धा॥उचेद्वियोपि श्लथितानुरोधपुनर्धरित्रीपुरुहूतपुत्री॥७४॥मदन्यदानंप्रतिकल्पतायावे
दस्त्वदीयेहृदितावदेष्टा॥निशोपिसोमेतरकान्तशंकामोङ्कारमग्रेसरमस्य कुर्याः॥७५॥सरोजिनीमान
सरागवत्तेरतर्कसंपर्कमतर्कयित्वा॥मदन्यपाणिग्रहशंकितेयमहोमहीयस्त्ववसाहसिकं॥७६॥सा
धुत्वयातर्कितमेतदेवस्वेतान्तंयत्किन्तंसंश्रयिष्ये॥विनामुतास्वात्मनितुप्रहर्तुमृषागिरंत्वांतप
तौनकर्तुं॥७७॥मद्विप्रलभ्यंपुनराहयत्त्वांतर्कःसकिंतत्फलवाचिमूकः॥अशक्यशंकव्यमिचार
हेतुर्वाणीनवेदायदिसंतुकेतु॥७८॥अनैषधायैवजुहोतितातःकिंमांश्कशानौनशरीरशेषां॥इष्टेतनू
जन्मतनोःसन्तंमत्प्राणानाथस्तुनस्तस्तथापि॥७९॥तदेकदासीत्यपदाहुदग्रेमदीप्सितेसाधुवि
धित्सुताते॥अहैत्तिनाकिंतत्तिनीविधत्तेसुधाकरेणापिसुधाकरेणा॥८०॥तदेकलुब्धेहृदिमे

नेषः
१८

स्तिलचुंचितातचिंतामणिमण्यनर्घ्यम्॥चित्तेममेकःसकलत्रिलोकीसारोतिविःपद्ममुखःसम्भ
॥८१॥श्रुतःसदृष्टश्चहरिमुमोहातध्यातःसनीरंधितबुद्धिधारम्॥ममाद्यतत्प्राप्तिरसुव्ययोवाहते
तवास्तेद्वयमेकशेषः॥८२॥संचीयतामाश्रुतपालनोत्थंमत्प्राणाविश्राणानजंचपुण्यं॥निवार्यता
मार्यदृथाविशंकाभङ्गेपिमुङ्गेयमयेभृशंका॥८३॥अलं विलं च्यप्रियविजयाश्चांकत्वापिवा
म्यंविविधंविधेये॥यशःपथाद्यश्रवतापदोत्थातवत्सुसर्वलित्वास्तवलोक्तिरेवेत्तात्॥८४॥
स्वजीवमप्यार्तमुदेददद्भस्तवत्रपातेदृशवद्भुमुष्टे॥मत्स्यंमदीयात्यदस्तुनदित्सोर्धर्मःकराद्भु
श्यतिकीर्तिधौतः॥८५॥दत्त्वात्मजीवंत्वयिजीवदेपिशुध्यामिजीवाधिकदेतुकेन॥विधेहितसां
त्वदृणान्यशोभुममुद्ददारिद्र्यसमुद्भमग्राम॥८६॥कीर्णास्वमज्जीवितमेवपण्यमत्यन्नचेदस्ति

राम
१८

तदस्तुपुरायं॥जीवेशदातर्यदितेनदातुंयशोपितावत्प्रभवामिगातुम्॥८७॥वराटिकोपक्रिययापितभ्या
नैभ्याःकृतज्ञानथवाडियंते॥प्राणैःपयोःसंतिपुरांभगान्तःकीरांतितातेवतुहंतसंतः॥८८॥सभूमृद
ष्टावपिलोकपात्तास्तैर्मेतदेकाग्रवियःप्रसेदे॥नहीतरस्याद्वृत्तेयदेत्यस्वयंतदाप्तिप्रतिभूर्मेमाभू
ः॥८९॥अकाराडमेवात्मभुवार्जितस्यभूत्वापिमूर्त्तंमपिवीरगास्य॥भवान्नमेकिंनलदत्तमेत्यकर्ता
त्तदश्वदत्तलेपकृत्यं॥९०॥अलंविन्नंव्यत्वरितुंहिवेत्ताकार्येकिन्नस्यैष्यसहेविचारः॥गुरुपदे
शंप्रतिभेवतीक्ष्णाप्रतीकृतेजातुतकालमर्तिः॥९१॥अभ्यर्थनीयःसगतेनशजात्वयानशुद्धान्नगतो
मदर्थम्॥प्रियास्यदाक्षिण्यवत्तात्कृतोहितदोदपेदत्यवधूतिषेधः॥९२॥शुद्धान्नसंभोगतितात्त
त्प्रेतनैषधेकार्यमिदन्निगाद्यम्॥अपांहितप्रायतवारिधारास्वादुःसुगंधिःस्वदतेतुषाणा॥९३॥च

शेषः
१९

यातिधेयातगिरोमदर्याः कुधा कडुस्नेहदिनेषधस्य॥ पितेन दूनेरसने सितापिति क्तायतेहैसकुत्तावतं
स॥ १५४॥ धरातुगसाहिमदर्थयाञ्चाकार्यातकार्यात्तरचुम्बिचित्तैतदार्थितस्यानवबोधतिडाविभ
र्त्यवज्ञाचरणस्यमुद्राम॥ १५५॥ विज्ञेतविज्ञायमिदन्तरेन्दुतस्मात्त्वयासिन्समयंसमीत्या॥ आत्यति
कासिद्धिविलंबिसिद्धौ कार्यस्यकार्यस्यगुभाविभाति॥ १५६॥ इत्युक्तवत्यायदत्नोपित्वज्जासातौ
चितीचेतसिनश्चकास्तु॥ स्मरस्तुसाक्षीतददोषतायामुत्माद्ययस्तत्तदवीव दत्ताम॥ १५७॥ उत्तम
तमासाद्यहरः स्मरश्चद्वावप्यसीमांसुदमुदहेते॥ पूर्वः परस्यद्वितीयप्रसूतं नूनं द्वितीयो विहाविदू
नम्॥ १५८॥ तथाभिधात्रीमथराजपुत्रीतिरायितांतेषधवद्वरागाम॥ अमोचिचंचपुटमौनमुद्रावि
हायसातेनविहस्यभूयः॥ १५९॥ इदं यदि द्वापतिपुत्रितत्त्वं पश्यामितन्तस्वविधेयमस्मित॥ त्वामुघ

राम
१९

कैलापपतान्नपंचपंचेषुगौवाज्जियोजनेयं॥१००॥त्वद्वद्वुदेर्वहिरिद्रियाणांतस्योपवासव
तिनांतपोभिः॥त्वामद्यत्नद्वाऽमृततृप्तिभाजांस्वदेवभूयंचरितार्थमस्तु॥१०१॥तुल्यावयोर्मूर्तिर
भूत्मादीयादग्धापरंसास्यनताप्यतेपि॥इत्यभ्यस्त्यपन्निवदेहतापंतस्यातनुस्त्वदिरहाद्विद्यते॥१०२॥
॥त्विपिंदृशामिति विभूषणां त्वान्नपः पिवन्नादरनिर्निमेषः॥चक्रुर्भने रप्यितमात्मचक्रुः
गंसधत्ते रक्तिं त्वयेव॥१०३॥यातुर्दृशालेख्यमयी नृपस्य त्वामादरादस्तेन मीलयास्ते
॥ममेदमित्यश्रुणि ते वृत्तेः प्रीते निर्निमेषं हृदया विवादा॥१०४॥त्वं हृदताभैर्मिव हिर्गतापि प्रा
णायितांतासि कयास्यगत्या॥नचित्रमाक्रामतितत्रचित्रमेतत्सतोयद्रवदेकवृत्तिः॥१०५॥अ
जस्रमागोहसि दूरदीर्घां संकल्पसोपानततिंतदीयां॥स्वासान्नवर्षत्यधिकं पुनर्यद्यानातवत्त्व

क्रो३

नैषः
३०

तपतामवाप ॥ १०६ ॥ हतस्य यन्मंत्रयते रहस्त्वांत द्यक्तमामंत्रयते मुखं यत् ॥ तद्वै रिपुष्पापुत्रमित्रव
द्रुसख्योचितीसाकि मुतमुखस्य ॥ १०७ ॥ स्थितस्य रात्रावधिशपशपामो हेमनस्तस्य निमज्जयती
॥ अलिंगययाचुं वक्ति नो वने सानिद्राधुना तत्त्वदृतेङ्गनावा ॥ १०८ ॥ स्मरेण निस्तद्व्यवृथेव वारोर्त्ना
वण्यशेषां कशतामनायि ॥ अनङ्गतामप्यपमाप्यमानः स्यद्धां न सार्द्धं विजहाति तेन ॥ १०९ ॥ त्वत्प्रापका
त्रस्यति नैतसोपित्वप्ये षदास्येपितत्तज्जते यत ॥ स्मरेण वारो रतितक्षती दैर्त्नः स्वभावोपिकि
यान्किमस्य ॥ ११० ॥ स्मारंज्वरं चोरमपत्रपिप्प्लोः सिद्धागदं कांचयेचिकित्से ॥ निदानमौनादवि
शद्विशालासां कामिकीतस्य रुजं वलज्जा ॥ १११ ॥ विभेति रुष्टासि किलेत्यकस्मात्सत्त्वा किला
पेति हसत्यकाण्डे ॥ यात्रीमिव त्वामनुयात्य हे तोरुक्तस्त्वये वप्रतिवक्ति मोक्षम् ॥ ११२ ॥ भवद्विपो

६१

१२

राम
३०

गाह्नि दुरार्तिधारयमस्वसुर्मज्जतिनिशारणः॥मूर्च्छामपदीपमहांध्रपंकेहाहामहीभृद्भटकुंजरोयम॥११३॥
 ॥सव्यापसव्यत्यजनाद्विरुक्तैःपंचेषुवारोःपृथगर्जितासु॥दशासुशेषःखत्सुतदशायातयातमःपुष्पतु
 कोरकेगा॥११४॥त्वयिस्मराधेःसततास्मितेनप्रस्थापितोभूमिभृतास्मितेन॥आगत्यभूतःसफलोभव
 त्याभावप्रतीत्यागुणात्नोभवत्याः॥११५॥धन्यासिवैदग्धिगुरोरुदारैर्ययासमाकृष्यतनैषधोपि॥इ
 तःस्तुतिःकारवत्सुचन्द्रिकायापदद्विमप्सुतरत्नीकरोति॥११६॥नत्नेनभायाःशशितानिशेचत्त
 पासभायानिशयाशशीव॥पुनःपुनस्तद्युगयुगविधातायोग्यामुपास्तेनुयुवांपुयुहुः॥११७॥स्तनद्व
 येतत्विपरंतवैवष्टथोयदिप्राप्स्यतिनैषधस्य॥अनल्पवैदग्ध्याविवर्द्धतीनांपत्रावलीनांतवता
 समाप्तिं॥११८॥एकःसुधांशुर्नकथंचनस्यातृप्तिरुपस्त्वन्नयतयस्य॥त्वत्तोचनसेचनकस्तद

नैषः
३१

स्तुनत्नास्यशीतद्युतिसद्वितीयः॥११९॥ अहोतपःकल्पतरुर्नलीयस्त्वत्पाणिजायस्फुरदंकुरश्रीः॥ त्वद्
पुगंयस्यखलु द्विपत्रीतवाधरोरज्यतियत्कल्वः॥१२०॥ यस्तेनवःपल्लवितःकराभ्यांस्मितेनयःकोरकिं
नस्तवास्ते॥ अद्भुतमिदंस्नातवपुष्पितोयःस्तनश्रियायःफलितस्तवैव॥१२१॥ युग्मम्॥ कांसीकृतासी
तवस्तुमशङ्कतीदोःसंसक्तरस्मिप्रकरास्मरेण॥ तुलाचनाराचलतानिजैवमिथेतुरागस्यसमीकृतौवां॥
॥१२२॥ सत्त्वश्रुतस्वेदमधूत्यसानुत्तत्पाणिपद्मेमदनोत्सवेषु॥ लगतोत्थितास्त्वत्कुचपत्रत्नेखास्त्वन्नि
र्गतास्तं प्रविशंतुभूयः॥१२३॥ वंधाद्यनानारतमल्लयुद्धप्रमोदितैःकेलिवनेमरुद्भिः॥ प्रसूतवृष्टिपु
नरुक्तमुक्तांप्रतीकृतंभैमिपुवांयुवानौ॥१२४॥ अत्योत्पसंगमवशादधुनाविभातांतस्यापितेपिम
नसीविकसद्वित्तासे॥ स्वर्धुपुनर्मतसिजस्यतनुं प्रहृत्तमादाविवध्यणुवकृत्यरमाणुयुग्मम्॥१२५॥

पं४

११

३१

राजहं सो नृपश्रेष्ठे कादं वः कलहं स यो रिति विश्वः ३

मृजालकं ३

खये २

हारभेदा यष्टिभे
दागुष्ठगुच्छाद्गो
स्तना इत्यमरः

क

कामः कौमुमचापदुर्जयममुं जेतुं तृपत्वां धनुर्वल्लीमव्रणावंशजामधिगुणा मासाद्यमाद्यत्यसौ ॥ ग्रीवा
लं कृतिपट्टसूत्रतया एषे किं यल्लं च पाभाजि सुकमरेषु वैविविन्नसत्सिंदूरसौंदर्यया ॥ ११८ ॥ त्व
दुक्कावलिमौक्तिकातिगुलिकास्तं जहं संविभो वैधं विद्धिमनो भुवः स्वमपितां मंजुं धनुर्मञ्जरीम
॥ यन्नित्यां कतिवासत्नालिततमज्याभुज्यमानं त्वसन्नामीमध्यवित्तावित्तासमवित्ते रोसा लिरात्नं
वते ॥ ११७ ॥ पुष्पेषु श्विकुरेषु तेशच यं स्वं मात्नमूत्ने धनूरो देवकुवितजितस्तनुमनुभ्राष्ट्रचपरिचु
क्षिपे ॥ तिर्विद्या ॥ अथ दाश्रमं सवितनुस्त्वांतज्जयाया धुतापत्रातिस्त्वदुरोजशैलनित्यया तत्परा
शात्तायते ॥ ११६ ॥ इत्यात्नपत्यथपतत्रिणितात्रभैमीसख्यश्चिरात्तदनुसंधिपराः समीपुः ॥ शर्मास्तु
ते विस्मृजमामिति सोऽपुदीर्यवेगाज्जगामतिषयाधिपरा जघानीम ॥ ११५ ॥ चेतोजन्मशरप्रसूतम

नेषः
३१

धुमिर्व्यामिश्रतां^{मा}श्रयत्प्रेयोदूतपतङ्गपुंगवगवीहैयंगवीनंरसात्॥स्वादंस्वादमसीममिष्टमुरमिप्राप्तापित्त
घ्नितसातापंप्रापनितात्तमन्तरनुत्नामानर्कमूर्ध्नामपि॥१३०॥तस्यादृशोर्वियतिबंधुमनुव्रजन्त्यास्तं
वाष्पवारितं विरादवधीवभूवा॥पार्श्वेपिधिप्रचक्षुषेयदनेतदृष्टेरादपिव्यवदधेनतुचिप्त
दृतेः॥१३१॥अस्तित्वंकार्यसिद्धेःस्फुरमथ कथयत्यरूपोःकंयमेदैराख्यातुं वृत्तमेतत्तिष्ठधनराप
नोसर्वमेकःप्रतस्थे॥कातारेनिर्गतासिप्रियसरिपदवीविस्मृताकिन्तुमुग्धेमारीदीरेहिणामेत्यु
पल्लववचसोतिन्युरेतांवयस्याः॥१३२॥सरसिन्धुमपश्यद्यत्रततीरभाजःस्मरतरत्नमशोकानो
कहस्योपमूलम॥किशलयदत्ततत्पन्तायितं प्रापतंसज्वलत्तदसमशरेषुस्यद्विपुष्पद्विमौलेः
॥१३३॥परवतिदमयन्नित्वांतकिंचिद्वदामिदुतमुपतमकिंमामाहसाशंसहंस॥इतिवद

राम
३२

तितलेऽसौतच्छशं सोपनमः प्रियमतुसुकुतां हि स्वस्य हाया विलं वः ॥ ३४ ॥ कथितमपि नरेन्द्रः संशयामास
हंसं किमिति किमिति पृच्छन् भाषितं स प्रियायाः ॥ अधिगतमथ सांज्ञातं दमाधी कमतः स्वयमपिशतकृत्वा
स्ततथा न्वाच चक्रे ॥ १३५ ॥ ॥ श्रीहर्षकविराजराजिमुकुटाक्षंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवेजितेन्द्रिय
चयं मामल्लदेवीचयं ॥ तार्तीयकतयामितोयमगमत्तस्य प्रबंधे महाकाव्ये चारुणि तेष्वधीयचरिते सगौति
सगौज्वलः ॥ समाप्नोयन्तृतीयः सर्गः ॥ ॥ श्रीविश्वेश्वरो विजयते तशम ॥ अथ तत्तस्य गुणगुणमात्मभूः सु
रमितस्य यशः कुसुमं धनुः ॥ श्रुतिपथोपगतसुमतस्तया तमिषु माशु विधापजिगायता ॥ १ ॥ यदतनुज्वरभा
क्ततुते स्म सापि यकथा सरसीरसमज्जनम् ॥ सपदितस्य चिरात्तरतापि नीपरिणातिर्विषमा समपद्यत ॥ १ ॥
ध्रुवमधीतवतीयमधीरतां दयितदूतपतद्गतवेगतः ॥ स्थिति विरोधकरी द्यगुकोदरी तदुदितः सहियो

नेषः
३३

यदततरः॥३॥ अतितमांसमपादिजडाशयंस्मितलवस्मरणीयितदानतं॥ अजतिपंगुरपांगतिजांगराभ्र
मिकणोपितदीक्षणावजतः॥४॥ किमुतदतरुभौमिषजोदिवःस्मरतत्त्वोविशतःस्मविगाहितुं॥ तदभि
केनचिकिसितुमायुजांमरवभुजामधिपेततियोजितौ॥५॥ कुसुमवापजतापसमाकुलं कमलंसेद्व्य
ततत्सुरवं॥ अहरहर्वहदभ्यधिकाधिकांरविरुचिग्लपितस्यविधोर्विधाम्॥६॥ तरुणातातराणिधु
तितिर्मितद्रुटिमतकुचकुंभयुगंतदा॥ अतलसंगतितायमुपेतुनो कुसुमवापकुलालविलासजं॥७॥
अधृतपद्विरहोष्मणिमज्जितंमतमिजेततदूरुपुगंतदा॥ स्मृशतितत्कदनं कदलीतरुर्पदिमरुज्यत्
दूषरदूषितः॥८॥ स्मरशराहतिनिर्मितसंज्वरंकरुपुगंहसतिस्मदमस्वसुः॥ अतपिधातपतत्तपता
तपंतपतिपीतसरः सरसीरुहं॥९॥ मदततापभरेणविदीर्यतोपदुदपातिहृदादमनस्वसुः॥१०॥

कोमल

राम

३३

विडपीनकुचद्वयं त्रयात्मपरधमधात्प्रतिवध्वती ॥१०॥ निविशतेपदिशकशिखापदेऽजतिमा
 कियतीमिवतवथां ॥ मृदुतनोर्वितनोतुकथंनता मयनिमृत्तुनिविश्यत्दिस्थितः ॥११॥ मनसिसत्त
 मिवप्रियमीक्षितुंनयतयोः स्पृहयात्तरुपेतयोः ॥ ग्रहाणाशक्तिरभूदिदमीययोरपितमन्सुखवास्तुति
 वस्तुति ॥१२॥ त्वदिदमस्वसुरश्रुतप्रतिफलद्विरहात्तमुखानतेः ॥ त्वदयभाजमरांतचुंवितुंन
 त् सुपेत्यकिलागमितन्मुखम ॥१३॥ सुहृदमग्निमुदंचयितुंस्मरंमनसिगंधवहेनमृगीदृशः ॥ अक
 ल्पितनिःश्वसितेनवितिर्गमानुमिततिहुतवेशनमायिता ॥१४॥ विरहपांडिमरागतमोमखी श
 शितिमतन्निजपीतिमवर्गीकैः ॥ दशदिशःखलुतदृगकल्पयन्निपिकरीनत्तरूपकचित्रिताः ॥
 ॥१५॥ स्मरकृतां त्वदयस्यमुहुर्दशांबहुवदन्तिवतिश्वसितानित्तः ॥ व्यधितवाससिकंपमदः प्रि

नेषः
३४

नेत्रसतिकः सतिताश्रयवाधने ॥ १६ ॥ कायदातनलोचनतामभिः शतदलैः सुततोर्विरहज्वरो ॥ रविमहो
बहुपीतवरंचिरादतिशतापमिषादुदसृज्यत ॥ १७ ॥ उदयतिस्मतददुतमालिभिर्धराणि भृद्वितत्रवि
मृध्यत ॥ अनुमितोपि च वाष्पतिरीक्षणाद्युभिवचारततापकरोतलैः ॥ त्वदिविदर्भमुर्वः प्रहारत
शरैरतिपतिर्निषधाधिपतेः कृते ॥ कृततदन्तरगच्चदृढव्यथः फलदतीतिरमूर्कदलं खलु ॥ १८ ॥
विधुरमानितयापदिभानुमात्कथमहोसतुतद्दयंतथा ॥ अपिवियोगभरास्फुरन्तस्फुटीकृतदृष्टत्वम
जिज्वल्लशुभिः ॥ १९ ॥ त्वदन्तसरोरुहयातयाक्वसद्वर्गस्तुवियोगतिमग्नया ॥ प्रियधनुः परिरम्य त्वदा
रतिः किमनुमर्त्तुमशेतचित्तार्चिषः ॥ २० ॥ अतल्लभावमिपंस्वनिवासितोतविरहस्यहस्यमबुध्यत
॥ प्रशमनापविधापत्तणात्यस्तुच्चलितितत्रयदुःखितुमेहत ॥ २१ ॥ प्रकृतिरेतुगुणः सनयो धितांक

दं२

दय३

राम
३४

यमिमांस्तदयंमृदुतामयत्त॥तदिसुभिःकुसुमैरपिदुचतासुविष्टतंविबुधेनमतोभुवो॥१३॥रिपुतश
भवतादविनिर्यतीविधुरुचिर्हजात्तविलैर्नुतां॥इतरथात्मनिवारणाशंकयाज्वलपितुंविशवेष्ठा
विशत्॥१४॥तदिविदर्भमुवोश्रुभृतिस्फुटंविनमदास्यतयाप्रतिविंवितं॥मुखदृगोष्ठमशेषिमनो
भुवातदुपमाकुसुमान्यखिलाःशराः॥१५॥विरहपांडुकपोत्तनलेविंवितं॥मुखदृगोष्ठमशेषिम
नोभुवातदुपमाकु॥विधुर्यधितभीमभुवःप्रतिविंवितः॥अनुपलक्ष्यसितांशुतयामुखंनिजसां
मुखमंकमृगार्णगात्॥१६॥विरहतापित्तिचंदनपांशुभिर्वपुषिसापितपांडिममंडता॥विषधरा
मबिशाभरणादधेरतिपतिप्रतिशंभुविभीषिकाम्॥१७॥वितिहितंपरितापित्तिचंदनंतद्वदितया
धृतबुद्बुदमाबभौ॥उपतमत्सुहृदंहृदयेशयंविधुरिवांकगतोदुपरिग्रहः॥१८॥स्मरदुता

५

नेषः
३५

ज४

शनदीपितयातयाबहुमुहःसरसंसरसीरुहं॥अपितुमर्द्वपथेकतमंतराश्वमितनिर्मितमर्मरमुक्तिं॥१॥
॥प्रियकरग्रहमेवमवाप्यतिस्तनयुगंतवताम्यतिकित्विति॥जादतुर्निहितेहृदिनीरजेदवधुकुड्य
त्नतेनपृथुस्तनी म॥३०॥त्वदितरोनहृदापिमपाधृतःपतिरितीवनत्तहृदयेशयम्॥स्मरहविर्भुजि
बोधयतिस्मसाधिरहपादुतयानिशुद्धतां॥३१॥विरहतप्लतदंगनिवेशिताकमलितनीतिमिषद्वलमु
ष्टिभिः॥किमपनेतुमचेष्टतकिंपरमवितुमैहततद्वधुं॥३२॥इयमनंगशरावलिपन्नगकृतविसारि
वियोगविषावशा॥शशिकलेवखरांशु कगर्दिताकरुणानीरनिधौनिदधौतकं॥३३॥ज्वलन्तिम
न्मथवेदनपानिजेहृदितयाईमृणाललतापिप्पिता॥स्वजयितोस्त्रपयामविद्यस्ययोर्मलितिताममजड
जयोर्भ्रशम॥३४॥पिकरुतिश्रुतिकंपितिशेवत्तहृदितयानिहितंविचलद्वभौ॥सतततद्वत्तहृदौ

राम
३५

पकेतुनाहतमिव स्यत नूच्चनवर्षिणा ॥ ३५ ॥ तरवलुमोहवशेन तदा न तंतत्तमनः शशिका त्तमवो धित
 त ॥ इतरथा शशितो भ्युदयेततः कथं सुखवदश्रुमयं पयः ॥ ३६ ॥ रतिपते विजयास्त्रमिषुर्यथा जयति भी
 मसुतापितं येव सा ॥ स्वविशिखा निवपंचतया ततो नियतमेहतयोजयितुं सताम् ॥ ३७ ॥ शशिमयंदह
 नास्त्रमुदित्वरं मनसि जस्य विमृष्य वियोगिनी ॥ भ्रष्टिनिवारुणामश्रुमिषादसौ तदुचितं प्रतिशस्त्र
 मुपाददे ॥ ३८ ॥ अतनुनातवमंबुदमांबुदंसुतनुरस्त्रमुदस्तमवेक्ष्य सा ॥ उचितमायतनिश्वसितक
 त्नाच्छुसनमस्त्रममुंचदमुंप्रति ॥ ३९ ॥ रतिपतिप्रहिता तिलहेतिताप्रतियती सुदती मत्तपातिले
 ॥ तदुरुतापमया त्तमृणात्तिकामपमियं भुजगास्त्रमिवादित ॥ ४० ॥ त्यविततद्दृदिशल्पमिव द्वयं
 विरहितांचतथापि च जीवितं ॥ किमथ तत्र तिहत्पनिघातवानरतिपतिः स्तनविल्वयुगेततत् ॥ ४१ ॥

नैषः
३६

अतिशयव्ययतामदनेन तं निखिलपुष्पमयस्वश रव्ययात् ॥ स्फुटमकारिफलान्यपि मुंचतातदुरसि
स्नतताल्लयुगार्पणा ॥ ४१ ॥ अथ मुहुर्वहुतिंदितचन्द्रपास्तुतविधुंतुदयाचतयासुदुः ॥ पतितपास
रतापमयेगदेतिजगदेशुविमिश्रमुखामखी ॥ ४३ ॥ नरसुराजमुवामिवयावताभवतियस्ययुगंय
दनेहसा ॥ विरहिणामपितद्रतवद्युवक्रणमितंतकथंगणितागमे ॥ ४४ ॥ जनुरधत्तसतीस्मरतापिता
हिमवतोतनुतन्महिमादृता ॥ सतिभाल्लतलेतिरचितः सतीविरहएवहरस्यतलोचनं ॥ ४५ ॥ दह
नजातएषुद्देवयुव्यथाविरहजेवएषुर्यदिनेदृशम् ॥ दहनमाशुविशंतिकथंस्त्रियः प्रियमपासुमुपा
सितुमुद्गः ॥ ४६ ॥ त्वदितुवैतिकला नितराममूर्धिरहणीवधपंककलंकिताः ॥ कुमुदसरव्यक
तस्तुवहिःताः सखिविलोकयदुर्विनयंविधोः ॥ ४७ ॥ अयिविधुंपरिष्टकगुरोः कुतः स्फुटमशिक्षतदाहव

क

राम
३६

दान्यता ॥ ग्लपितशंभुगलाद्गरलात्वयाकिमुदधौजडवावडवानन्नात ॥ ४८ ॥ अयमयोगिवधूवधपा
 तके भूमिमवाप्यदिवःखलुपात्यते ॥ शित्तिनिशादृषदिस्फुटदुत्पतत्कागागणाधिकतरकितांवनः ॥
 ४९ ॥ त्वमभिधेहि विधुंसविमद्गिराकिमिदमीदृगधिक्रियतेत्वया ॥ तगशितं पदिजन्मपयो
 निधोहरशिरःस्थितिभूरपिविस्मृता ॥ ५० ॥ निपततापितमंदरभूभृतात्वमुदधौशशब्दांकृत
 चूर्णितः ॥ अपिमुनेर्जठराचिषिजीर्णातां वतगतौक्षितपीतपयोनिधेः ॥ ५१ ॥ किमसुभिर्ग्लपितैर्ज
 डमन्यसेमपितिमज्जतुभीमसुतामतः ॥ ममकिलश्रुतिमाहृतदर्थिकांतलमुवेन्दुपरांविबुधैः
 स्मरः ॥ ५२ ॥ मुखारयस्वयशोतवडिडिमंजलधेःकुलमुज्ज्वलयाधुना ॥ अपिग्रहाणावधूवधपा
 तकेहरिगालाकूनमुञ्चकदर्थतां ॥ ५३ ॥ निशिशिभजकेतवभानुतासतिभास्वतितापप्रपाप

नेषः
३७

मो॥ अहमहमवलो कयितास्मि ते पुनरहमिति निर्बुतदप्यतां॥ ५४॥ शशकलंक मयंकरमादृशां
ज्वलसियन्ति शिभर्तपतिं श्रितः॥ तदमृतस्य तवेदशभूतताडुत करीपरमूर्द्धविधूननी॥ ५५॥ अव
णपूरतमालदत्तां कुरं शशिकुरंगमुखे सखि निक्षिप॥ किमपितुं दित्तितः स्यायत्यमुं स यदि
तेन तदुक्कुसिमि कुरां॥ ५६॥ असमये सति रुन्मिषति ध्रुवं करगते वगताय दियं कुहूः॥ पुनरुपैति
निरुध्यति वास्यते सखि मुखेन विधोः पुनरीत्यते॥ ५७॥ अयिममैष चकार शिशुर्मुनेर्व्रजति सिंधु
पिवस्य न शिष्यतां॥ अशितुमस्मिन् धीतवतो स्य वा शशिकराः पिवतः कति शीकराः॥ ५८॥ कुरु
करेणु मेकमयो वनं वहिरितो मुकुं च कुरुष्व मे॥ विशति कुरुतत्र यदेव विधुस्तदा सारवि
सुखादहितं जहितं हुतं॥ ५९॥ उदार एव धृतः किमु दन्वता न विषमो वडवानलवद्विधुः॥ विष

एम
३७

बहुक्लितमप्यमुनातसः स्मरहरः किमसुबुभुजेविभुः॥६०॥ अमितमेकसुराशितमप्यभूत्तपुनरेषवि
धुर्विशदंविषं॥अपिनिपीयसुरैर्जनितकृपंस्वयमुदेतिपुनर्तवमार्गवम॥६१॥ विरहिवर्गावध
व्यसनाकुलं कल्पपापमशेषकलंविधुं॥सुरनिपीतमुधाकमपापकंग्रहविदोविपरीतकथाः
कथम॥६२॥ विरहिभिर्वहुमानमवापियः सवहुलः खलुपक्षइहाजनि॥तदमितिः सकले
रपियत्रतैर्व्यरचिसाचतिथिः किममीकृता॥६३॥ स्वरिपुतीकृसुशेनविध्वमात्किमुविधुंग्रस
तेसविधुंतुदः॥तिपतितंवदनेकथमन्यथावलिकरंभनिभंतिजमुत्फति॥६४॥ वदतगर्भ
गतंततिजेकृयाशशितमुष्मतिरादुरसंशयम्॥अशितखगलत्ययमन्ययंसखिविनागल
नालविलाधना॥६५॥ अजुष्टशः कथयंतिपुराविदोमधुमिदंकिन्नरादुशिरश्चिदं॥वि

नेषः
३८

रहिमूर्द्धमिदंतिगदंतिवृक्षनुशशीयदितज्जटानलः॥६६॥स्मरस्मरैवोरुचिभिःस्मरैरिणा
मखमृगस्ययथादलितंशिरः॥सपदिसंदधतुर्भिषजोदिवःसखितथातमसोपिकरोतुकः॥६७॥
नलविमलकितस्यरणोरियोर्मिलितिकितकबंधगलेनया॥मृतिभियाभृशमुत्पततस्तमोयहशि
रस्तदमृगदृढबंधनं॥६८॥सखिजगंपरिपृच्छतमःशिरःममसौदधतापिकबंधतां॥मगधराजव
पुर्दलपुगमवत्किमिति नव्यतिसीव्यतिकेतुता॥६९॥वदविधुनुदमात्स्मिदीरितैस्त्यजसि
किंद्विजराजधियारिपुं॥किमुदिवंपुनरेति यदीदृशःपतितएषतिषेव्यहिचारुणीम॥७०॥द
हतिकंदमयंखलुतेनकिंगरुडवद्विजवासनयोक्तितः॥प्रहृतिरस्यविधुनुददाहिका
मपितिगगसिकावदविप्रता॥७१॥सकलपाकलपाकिलदंष्ट्रयासमवधाययमायविति

राम
३८

मितिः॥ विरहिणीगणचर्वणासाधनं विधुरतो द्विजराज इति श्रुतिः॥ ७१॥ स्मरमुखं हरनेत्रदुताश
नाज्ज्वलदिदं विधिना चक्षुषे विधुः॥ बहुविधेन वियोगिवशागसाशमिषादथकात्तिकया द्वि
तः॥ ७२॥ द्विजपतिग्रसनाहितपातकप्रभवकुष्ठमितीकृतविग्रहः॥ विरहिणीवदनेनृजिघत्सया
स्फुरतिगदुरयं न निशाकरः॥ ७३॥ इति विधोर्वि विधोक्तिविगर्हणं व्यवहितस्य दृष्टेति विमृष्य सा
॥ अतितरांदधती विरहज्वरं हृदयभाजमुपात्तभतस्मरमा॥ ७४॥ हृदयमाश्रयसे यदि मामकं ज्व
लनयसीत्यमनंगतदेव किं॥ स्वयमपि कृणुदग्धनिजेधनः क्व भवितासि हताश दुताशवत॥ ७५॥
पुरभिदागमितस्त्वमदृश्यतां विनयनत्वं परिश्रुतिशंकया॥ स्मरतिरेष्यते कस्य चनापिनत्वं पिक्कि
मक्षिगतेनयने स्त्रिभिः॥ ७६॥ सहचरो सिरतेरिति विश्रुतिस्त्वयि वसत्यपि मे न रतिः कुतः॥ अथ न

तैषः

३५

प३

स्व४

संप्रतिसंगतिरस्ति वामतु मृता नमवंतमिपंकित ॥ ७७ ॥ रतिवियुक्तमनात्मपरशकिं स्वमपि मामिव तापितवा
 नसि ॥ कथमतापभृतस्तवसंगमादितरथा हृदयं मम स्थिते ॥ ७८ ॥ अतुममारतमारकथंनुसारतिरतिप्रथि
 तापितिव्रता ॥ इयदताथवधूवधपातकीदयितयापितयासिकिसुक्तिर्तैः सुगतएवविजित्यजितेदि
 पत्त्वदुरुकीर्तिं ततुं यदताशयत ॥ तवतन्ममवशिष्टवतीं ततसमितिभूतमयीमहरद्वरः ॥ ७९ ॥ फल
 मलभ्यतयत्कुसुमैस्त्रयाविषमनेत्रमतद्गविगदह्लाता ॥ अहहती रवाप्तमयाततोतकुसुमैरपिविग्र
 हमिच्छति ॥ ८० ॥ अपिधयन्ति तरामरवत्सुधां त्रितयनात्कथमापिथतांदशाया ॥ भगारतेरघरस्यर
 सादरादमृतमापृच्छाः खलुतापिवः ॥ ८१ ॥ भुवतमोहतजेतकिमेनसातवपरेतवमूवपिशावता
 ॥ यदधुनाविरहाविमलीमसामभिभवन्ममसिस्मरमद्विधां ॥ ८२ ॥ वतददासितमृत्युमपिस्म

ति४

राम
३५

रसवन्नतितेहपपातधनुस्करात्॥ अथमृतोसिमृतेनचमुच्यतेनकिलमुष्टिरुरीकृतवंधनः॥ ८४॥ दृगुप
हत्यपमत्पुविरूपिताःशमयतेपरनिर्जरेसेविता॥ अतिशयांधवपुःकृतिपाशुताःस्मरभवतिभवत्तमु
पासितुः॥ ८५॥ स्मरन्तशंसतमस्त्वमतोविधिःसुमनसःकृतवान्भवदायुधं॥ यदिधतुर्दृढमाशुगमायसंतवस
जेत्प्रलयंत्रिजगद्वजेत्॥ ८६॥ स्मररिपोरिवशेषशिखीपुशंदहतुतेजगतामपिमात्रयं॥ इतिविधित्वदि
षूक्तुसुमानिकिमधुभिरत्तरसिंचदनिर्हृतः॥ ८७॥ विधिरतंशममेद्यमवेक्ष्यतेजनमतःखलुत्नक्षमक
ल्पयत्॥ अपिसवज्जमदास्यतचेत्तदात्वदिषुभिर्यदलिष्यदसावपि॥ ८८॥ अपिविधिःकुसुमानित
वाशुगात्स्मरविधायननिर्हृतिमाप्नुवान॥ अदितपंचहितेसतियम्यतांस्तदपितैर्वृतजर्जरिजगत्॥ ८९
॥ उपहरंतितकस्यसुपर्वणाःसुमनसःकतिपंचसुरदुमाः॥ तवतुहीनतयापृथगेकिंकांविगियतापिनतेऽ

तं

नेषः
४०

गविगर्हणा॥१०॥कुसुममप्यतिदुर्नयकारिते किमुवितीर्यधनुर्विधिरग्रहीत॥किमकृतैषतवैकतदास्पदेद
यमभूदधुनाहितस्तमुवो॥११॥षडृतवःकृपयास्वकमेककंकुसुममक्रमतंदितनंदनाः॥ददतियद्रवतेकु
रुतेभवानधनुरिवैकमिषूतिवपंचतैः॥१२॥यदतनुस्त्वमिदंजगतेहितंकसमुनिस्रवयःसहतेहतीः॥वि
शिखमाश्रवणापरिपूर्यचेदविचलद्रुजमुक्कितुमीशिषे॥१३॥सहतयास्मरमस्मरुदित्यभूःपशुपतिंप्र
तियामिषुमग्रहीः॥ध्रुवमभूदधुनावीततोःशरस्तवपिकस्वरसंपंचमः॥१४॥स्मरसमद्वुरित्तिरफल्ती
कृतोभगवतोपिभवद्दहनश्रमः॥सुरहितायहुतात्मतनुःपुनर्नतुजनुर्द्विवितरकरामापिष्य॥१५॥
विरहिणोविमुखस्यविधूदयेशमतदिक्यवनःसनदक्षिणाः॥सुमनसोतमयन्नदनोधनुस्तवतुवाडु
रसौपदिदक्षिणाः॥१६॥किमुभवत्तमुमापतिनेककंमदमुदोधमयोगिजतान्तकं॥यदजपत्त

राम
४०

एव न गीयते समावा न्म दनां धक मृत्युजित ॥ १७ ॥ त्वमिव कोपि पराप कृतौ कृती न ददृशे तव मन्मथ शु
 शुवे ॥ स्वमद हो दहना ज्वलता त्मना ज्वल पितुं परि रभ्यज गंतियः ॥ १८ ॥ त्वमुचितं तपना र्चि वि शं भु
 ना भुवन शा त्तिक होम हविः कृतः ॥ तव वयस्य मया मधुं मधुं हत वता हरिणा वत किं कृतं ॥ १९ ॥ इति
 कियद्वचं सैव भृशं प्रिया धर पिपा सुत दान न मा शुतत ॥ अज निपां शुल्ल मप्रिय वा ज्वलन्म दन शोष रा
 वा शा हते रिव ॥ २० ॥ प्रिय सरवी निव हेत सहा यसा व्यरच यद्गिर मर्द स मस्य पा ॥ हृदय मर्म शो मन्मथ सा
 यकैः कृत तमा बहु भाषितु मरु मा ॥ २१ ॥ अ क रुणा द वसू न शरा द सूत्स ह जया पदि धीर तया त्मनः ॥
 अस व एव ममा ह्य विरो धितः कथ मरी न्सरि रक्षितु मा त्य मा ॥ २२ ॥ हित गिरं न शृणो षि कि मा श्र वे प्र
 स भव्य व जी वित मा त्मनः ॥ सखि हि ता य दि मे भव सी दृशी म द रि मि क्क सि य म म जी वितं ॥ २३ ॥ अ मृत

नेषः
४१

दीधितिरेषविदर्भजेभजसितापममुषकिमंशुमिः॥यदिसवंतिमृताःसखिचन्द्रिकाःशशभतःकृतदापति
प्यते॥१०४॥व्रजभृतिंत्यजमीतिमहेतुकामयमचराडमरीचिरुदंचति॥ज्वल्यतिस्फुटमातपमुर्मुँरनु
भवंवचसासखिलुंपसि॥१०५॥अपिशपेत्हृदयापतवैवतद्यदिविधोर्नरुचेरसिगोचरः॥रुचिफलंस
खिदृश्यतरुवर्यज्वल्यतित्वचमुल्लसपत्यसूत्र॥१०६॥विधुविरोधितियेरमिवापितीमपिनकिंपु
नरिहृसिकोकिस्ताम॥सखिकिमर्थगवेषणापागिरंकिरतिसेयमनर्थमयीमपि॥१०७॥हृदयएवत
वाप्तिसवल्भमस्तदपिकिंदमयसि विषादसि॥हृदिपिरंतवहिःखलुवर्ततेसखियतस्ततरुवविष
द्यते॥१०८॥स्फुटतिहारमणौमदनोष्यणाहृदयमप्यतलंकृतमद्यते॥सखिहतास्मितदायदिहृ
द्यपिप्रियतमःसममव्यवधापितः॥१०९॥इदमुदीर्यमुमूर्कृतदेवसामनसिमूर्च्छितमत्प्रयावका

राम
४१

॥ एकसहस्रमवलंबवल्किदामतुपपत्तिमतीमपिदुःखितां ॥ १०१० ॥ अधितकापिमुखेसन्निलंसखी
 पधितकापिसरोजदलैस्तनौ ॥ व्यधितकापिहृदिव्यजनातिलंन्यधितकापिहिंसुतनोस्तनौ ॥ १०११ ॥
 उपचचारचिरंमंदुशीतलैर्जलजजालमृणाक्षजलादिभिः ॥ प्रियसखानिवहःसतथाक्रमादियमवा
 पयथात्तबुवेतनाम ॥ १०१२ ॥ अथकलेकलयश्वसितिस्फुटंचलतिपक्षचलेपरिभावय ॥ अथर
 कं पतमुन्नयमेतके किमपिजल्पतिकल्पततेशृणु ॥ १०१३ ॥ रचयचारुमतिस्तनयोर्द्वितिकलयके
 शिनिकेश्यमसपतं ॥ अवगृहाणातरंगिशितेयोजलमृणवितिशुश्रुबिरंगिरः ॥ १०१४ ॥ पुष्पम ॥ कल
 कलःसतदात्तिजनातनादुदलसद्विपुलस्वरितैरितैः ॥ यमधिगम्यसुतालयमीयिवानथतदरः
 सविदर्भपुरंदरः ॥ १०१५ ॥ कन्यातःपुरवाधनायपदधीकारान्नदोषान्नपद्वौमंत्रिप्रवरश्चतुल्यम

स्म ४

नैषः
४१

गदंकारश्चतावृचतुः॥ देवाकर्णाय सुश्रुतेतचरकस्योक्तेन जानेविलं स्यादः स्यात्तलदं विना तदलनेतायस्य
कोऽपि क्लमः॥ ११६॥ ताभ्यामभूद्युगपदप्यसिधीयमातं मेदव्यपाकृतिमिथः प्रतिघातमेव॥ श्रात्रेतुतस्यप
पतुर्नपतेर्न किं विद्वेभ्यामतिष्ठशतशंकितयाकुलस्य॥ ११७॥ इतविगमितविप्रयोगचिह्नमपिततयां
नपतिः पदप्रणामां॥ अकल्यदसमाशुगाधिमगतां रुविति परायवेदितो हि विज्ञाः॥ ११८॥ व्यतरदथ
पिता शिषं सुतायेततशिरसे सहसो न्नमप्यमो लिं॥ दयितममिमतं स्वयं वरेत्वं गुणमयमाप्नुहि वासरे
कियद्विः॥ ११९॥ तदनु सतनुजासखी रवादीतु हितमौगत एव ही दृशीतां॥ कुसुममपिशरण
तेशरीरेतदुचितमाचरतोपचारमस्याः॥ १२०॥ कतिपयदिवसैर्वयस्ययावः स्वयमभिलष्यवरिष्य
तेवरीयानां॥ कश्चिन्मशमतयातयातदापुरुचिरुचितायमवद्विधाविधामिः॥ १२१॥ एवमद्वदतान्

राम
४१

पेणातनयानाएकिलज्जास्यदंयमोहःस्मरभूरकल्पिवपुषःपाण्डुत्वतापादिभिः॥यद्वाशीःकपटादवादि
सदृशीस्यात्तत्रयासांत्वनातन्मत्वास्त्रिजनोमनोविमतनोदानंदमंदाक्षयोः॥१२१॥श्रीहर्षकविराज
राजिमुकुटालंकारहीरःसुतंश्रीहीरःसुषुवेजितेन्द्रियचयंमामल्लदेवीचयं॥तुर्यःस्थेयंविचाराणप्रक
रणभ्रातर्ययंतन्महाकाव्येचारुणितैषधीयचरितेसर्गोतिसर्गोज्ज्वलः॥ ॥श्री॥समाप्तोयंतुरी
यःसर्गः॥श्रीरस्तु॥यावदागमयतेपनरेद्वान्स्वयंवरमहायमहीतुः॥तावदेवमविरिन्दुदिदृक्
नारदस्त्रिदशधाप्रजगाम॥१॥तावच्चित्रप्रतुतंप्रययौयत्यर्वतःसखलुतस्यसपत्नः॥नारदस्तुजग
तोगुरुर्द्वैर्विस्मयायगगतंविस्तलंघे॥१॥गच्छतापयिवितैवविमानंव्योमतेतमुनिनाविजगाहे
॥साधतेहितियमोत्यजनातांयोगिनांतुतपसाखिलसिद्धिः॥३॥खंडितेन्दुमुवनाद्यभिमानान्

नेषः
४३

२

लंघतेस्ममुनिरेषविमानान्॥ अर्थितोप्यतिथितामनुमेनेनैवतत्यतिमिरिंघिवितमेः॥४॥ तस्यतापनमिया
तपतःस्वतावदेवसमकोचयदर्चिः॥ यावदेवदिवसेनशशीवगतप्यतनतत्तमहसैवा॥५॥ पर्यभूद्वितमशि
र्द्विजराजंयत्कोरैरहहतेनतदातम्॥ पर्यभूतवल्लुकोरैर्द्विजराजः कर्मकः स्वकृतमत्रतभुंक्तो॥६॥ विष्ट
रंतदकुशास्त्रिभिरद्विष्याद्यमर्ध्यमथकच्छरुहाभिः॥ पद्मद्वंदमधुमिर्मधुपर्कस्वर्गसिंधुरदितातिथ
पेस्मे॥७॥ सव्यतीत्यविषदंतरगाधंताकनायकनिकेतनमाप॥ संप्रतीर्यभवसिंधुमतादिब्रह्मशर्मभर
चारुयतीव॥८॥ अर्धेतामिरुचितोच्चतराभिश्चारुतंसदकृतातिथिमित्तुः॥ यावदहंकरां किल्लसाधो
ः प्रत्यवायधुतयेनगुणाय॥९॥ नामधेयसमतासरवमडेरद्विभिन्नुनिमथादियतद्राक॥ पर्वतोपिल्लम
तांकथमर्धेनद्विजः सविबुधप्रभुत्वंमी॥१०॥ तदुजादतिवितीर्णसपर्यादोदुमानपिविवेदमुती

राम
४३

नुः॥स्वःसहस्थितिसुशिक्षितयातानदानपारमितयेववदात्यान॥११॥मुडितान्यजनसंकथनःसन्ना
 रदंवलरिपुःसमवादीर॥आकरःस्वपरभूरिकथातांप्रायशोहिसुहृदोःसहवासः॥१२॥तंकथानुकथ
 नप्रसतायांरूमालपनकोत्तुकितायां॥भूभृतांचिरमनागतिहेतुंजातुमिच्छुरवदकृतमन्युः॥१३॥प्रा
 गिवप्रसवतेनृपवंशाःकिंतुसंप्रतितवीरकरीरान॥येपरप्रहरणैःपरिणामैर्विकृताःक्षितितलेतिपत
 त्ति॥१४॥पार्थिवंहिनिजमाजिषुवीरादूरमूर्द्धगमनस्यविरोधि॥गौरवाद्गुरुरास्यभजंतेमत्कृतामति
 शिगौरवञ्चद्वि॥१५॥सामिश्रापमिवनातिथयस्तेमांय दद्यभगवन्नुपयंति॥तेनतश्चिपमिमां बहु
 मन्त्येस्वोदरेकभृतिकार्यकदयो॥१६॥पूर्वपुरापविभवव्यय [redacted] तद्धाःश्रीभराविषदण
 वविमृष्टाः॥पात्रपाणिकमत्नार्पणामेषांतास्तुशान्तिकविधिर्विधिदृष्टः॥१७॥तद्विमृज्यममसश

नेषः
४४

पशिल्लिस्फरीतमत्रविषयेसहसावं॥भूतांभगवतःश्रुतिसारैरद्यवाग्निरवमर्षणाऋग्भिः॥१८॥
इत्सुदीर्घमववाविनयर्द्धिवर्द्धयन्नवहितत्वभरेणा॥चक्रुषांदशशतीमतिमेषांतस्थिवान्मुतिमु
खेप्रणिधाय॥१९॥वीक्ष्यतस्यविनयेपरिपाकंपाकशासनपदंस्पृशतोपि॥तारदःप्रमदगहदयो
त्साविस्मितःस्मितपुरःसरमूचे॥२०॥भिक्षिताशतमखीसुकृतंयत्तत्परिअमविदःस्वविभूतो
॥तत्फलैवपरंपदिहेत्वाक्लेशत्तत्त्वमधिकादरदंतु॥२१॥संपदस्तवगिरामपिदूरायन्नतामवि
नयंवितयंते॥अदधाति कइवेहनसाक्षादाहचेदनुभवष्यरमाप्तः॥२२॥श्रीभगवत्तिथिसात्क
रवाणिस्वोपभोगपरतातहितेति॥पश्यतोवहिरिवात्तरपीयंदृष्टिसृष्टिरधिकातंकापि॥२३॥
आःस्वभामधुरैरनुभावेस्तावकैरतितरातरत्नाःस्मः॥द्यांप्रशाधिगलितावधिकालंसाधुसा

व

व

राम
४४

धुविजयस्वविडो ज४॥१४॥ संख्यविकृततनुस्ववदस्वक्लान्तिताखिलमिजा वल्लवनां॥पत्तिहा
 नुपगमः शृणु राजांतज्जगद्युवमुदत्तमुदंतं॥१५॥ साधुवः किमपिरत्नमनर्घ्यभूषणं जयति तत्र
 कुमारी॥मीमभूषततयादमयतीतामयामदनशस्त्रममोघं॥१६॥ संप्रतिमुदूर्तमपूर्वाकापि योव
 नजवेतभवती॥आशिखं सुकृतसारभूते साक्षापि पूतिजते किल भावं॥१७॥ कथ्यते ततः कतमः
 स इति त्वं मां विवृणुषि किंच त्वदोष्ठः॥अर्द्धवर्त्मनिरुणास्मि तपस्कांतिर्गमेणातपरिष्मयेतां
 ॥१८॥ यत्पथावधिरणुः परमः सा योगिधीरपि न पश्यति यस्मात्॥वात्सपातिजमतः परमागौ द्वी
 दरी शयहरी कृतमेतां॥१९॥ सा शरस्य कुसुमस्य शरव्यं सूचिता विरहवाचिभिरंगैः॥तातचित्तम
 पिधातुरधत्तस्वस्वयं वरमहायसहायं॥२०॥ मत्प्रथाय यदथादितरो जां हूति दूत्य विधये विधि

अति

नेषः
४५

२४

राज्ञां॥तेनतत्परवशाःएथिवीशाःसंगरंगरमिवाकलयन्ति॥३१॥येषुयेषुसरसादमयन्तीभूषणेषुयद्वि
वापिगुणेषु॥तत्रतत्रकलगापिविशेषायःसहिक्रितिभृतापुरुषार्थः॥३२॥शैशवव्ययदितावधि
तस्यापौवतोदधितिशजसमाजे॥आदरादहरहःकुसुमेषोरुल्लूलासमगयाभितिवेशः॥३३॥
इत्यमीवसुमतीकमितारःसादरास्त्वन्तिथीभविर्तुत॥मीमभूस्वरभुवोरभित्ताषेदूरमत्तरमहोत्पती
नां॥३४॥तेनजाग्रदधितिर्दिवमागांसंख्यमौख्यमनुसर्तुमनुत्वां॥यत्प्रधंक्रितिभृतांनविलोके
तन्निमग्नमतसांभुविलोके॥३५॥वेदयद्यपितकोपिभवत्तंहतहंत्रककरुणांविहगादि॥एष्यसे
तदपिपेतविवेकप्रोक्ततायविषयेरससेक॥३६॥एवमुक्तवतिदेवअर्षीन्देगागभेदिमववात
नमुञ्जा॥उत्तरोत्तरशुभोहिविभूतांकोपिमंजुलतमस्रमवादः॥३७॥कानुजैममतिजेदनुजारी

राम
४५

जाग्रतिस्वशरीरगावर्चा॥ यद्भुजां कमुपधापजपां कंशर्मणास्वपिमिधीतविशंकः॥ ३८॥ विश्वरूपक
 लनादुपपन्नंतस्य जैमिनिमुनित्वमुदीयो॥ विग्रहं मखभुजामसहिष्णुर्व्यर्थतां मदशनिं सतिनाय॥ ३९॥
 ईदृशानिमुनये विनयाद्विस्तस्थिवात्सवचनात्युत्तया॥ प्रांशुनिश्वसितपृष्ठचरीवाङ्कुरदस्यतिरिपा
 पतिरोजाः॥ ४०॥ स्वारसातलमवाहवशं कीर्तिहं गामिनवसन्त्वसुमत्यां॥ द्यागतस्य त्वदिमेदुरुदके
 द्मातलद्वयमराजिवितर्कः॥ ४१॥ वीक्षितस्त्वमसिमामथगतुंतन्मनुष्यजगते तुमनुष्मा किं भुवः
 परिहृष्टानविवोदुंतवतामुपगताविवदंते॥ ४२॥ इत्युदीर्यसययो मुनिरुन्वी स्वर्पतिं प्रतिनिवर्त्तयन्ते
 न॥ बारितोप्यनुजगामसपन्नं कियन्त्यपि पदात्यपराणि॥ ४३॥ पर्वते तपरिपीमगभीरंतारदीयमुदि
 तं प्रतिनेदे॥ स्वस्य कश्चिदपि पर्वतपक्षेदिनिस्वप्नमदर्शितपक्षः॥ ४४॥ पागायेवत्तरिपोरथमे

नेषः
४६

मीशीतकोमलनकरग्रहमर्हं॥मेषजंविश्विताशनिवासव्यापदामुपदिदेशतीशः॥४५॥नाकलोकाभि
षजोःस्ववमायापुष्पवापमपिबुं वतिसेव॥वेदितादृगभिषज्यदसौतद्वारसंकमितवैद्यकविद्यः॥४६
॥मातुषीमनुसरत्यथपत्योखर्वभावमनुलं व्यमद्योती॥खंडितं निजमरुचयदुष्टैर्मोतमाननसंशरुह
नत्या॥४७॥योमद्योतिदिवमुच्चरमाशोरंभयामक्षितिमात्ममलंभि॥वर्णएवसरवल्नूज्वलमस्या
ःशांतमांतरमभाषतभंग्या॥४८॥जीयितेनकृतमपरसांतत्प्राणमुक्तिरिहयुक्तिमतीतः॥इत्यनक
रमवाविद्यताव्यादीर्घनिश्वसितनिर्गमितेत॥४९॥साधुनःपततमेवमितःस्यादित्यभरापततित्वा
त्तमयापि॥चामरस्यपततेनकराव्रातद्वित्वात्तनचलदुर्जनात्ता॥५०॥मेनकामनसितापमुदी
तंयत्पिधित्तरकरोदवहित्या॥तत्स्फुटंनिजहृदःपुर्वपाकेपंकलिप्रिमसजद्वहिरुत्था॥५१॥

राम
४६

उर्वशीगुणवशीकृतविश्वाततक्षरास्तिमितभावमिषेणा॥ शक्रसौहृदसमापनसीमस्तंभकार्यमपु
 षद्वपुषैवा॥ ५१॥ कापिकामपिवभागाबुत्सुंश्रवतिविदशमर्तुरिकिंचित्॥ एषकश्यपसुताममि
 गंतापश्यकश्यपसुतःशतमन्युः॥ ५३॥ आत्तिमात्मसुभगत्वसगर्वाकापिश्रवतिमघोनिवभा
 षे॥ वीक्षरोपिसब्रणामिन्त्रांकिंयासितत्वमपिसार्थगुणेना॥ ५४॥ अन्वयुर्धुतिपयःपितृताया
 स्तमुदायहरितांकमितारः॥ वर्त्मकर्षतुपुरःपरमेकस्तद्वतातुगतिकोरुपहासःसंव्यसौरव्यकपः
 नमहार्चः॥ ५५॥ प्रेषिताःपृथगथोदमयन्त्येचित्तचौर्यचतुरानिजदूत्यः॥ तेदुरुप्रतिवतेरुपहास
 :संव्यसौरव्यकपटेनतिगृढाः॥ ५६॥ चित्रमत्रविबुधैरपियतैःस्वर्विहायवतभूरनुसस्वे॥ द्यौ
 र्नकाचिदथवास्तिनिगृढासैवसाबलतियत्रहिचित्तं॥ ५७॥ शीघ्रंनृद्वितपथेरथवाहैर्त्नमिता

नेषः
४७॥

मुवममीसुरसाराः॥वक्तितोन्नमितकंधरवंधाःशुश्रुबुद्धनितमध्वनिदूरं॥५८॥किंबनस्यजलवेरथ
वेवंतैवसंशयितुमप्यलभत॥स्यंदनंपरमदूरमपश्यन्निस्वतश्रुतिसहोपनमते॥५९॥सूतविश्रम
दकौतुकिभावंभाववोधवत्तुरत्तुरगाणां॥तत्रनेत्रजनुषःफलमेतेतैषधंबुबुधिरैविवुधेडाः॥
६०॥वीक्ष्यतस्यवरुणास्तरुणात्वंयद्वभारनिविडंजलभूयम्॥नौचितीजलपतेःकिमुसास्यप्राज्य
विस्मयरसस्तिमितस्य॥६१॥रूपमस्यविनिरूप्यतथातिम्लानिमापरविवंशवतंसः॥कीर्त्यतेय
दधुनापिसदेवःकात्नएवसकलेनजनेन॥६२॥यंवभारदहनःखलुतापंतपधेपभरमस्य
विमृश्य॥तत्रभूदतलताजनिकर्त्रीमातदप्यनलनैवतुहेतुः॥६३॥कामनीयकमधःकु
तकामंकाममक्षिमिरवेक्ष्यतदीयं॥कौशिकःस्वमखिलंपरिपश्यन्मत्यतेस्मखलुको

राम
४७

शिकमेव॥६४॥रामणीपकगुणाद्वयवादंमूर्तमुत्थितममुं परिभाष्या॥विस्मयायत्तदयानिवितेनु
स्तेनतेषु नसुराः प्रवभूवुः॥६५॥प्रेयरूपकविशेषनिवेशैः संवदद्विरमराः श्रुतपूर्वैः॥एष एव स
नत्तः किमितीदं मंदमंदमितरेतरमूचुः॥६६॥तेषु तद्विधवधूवरणाहंभूषणंसममयः सरथा
द्या॥तस्य कुंडिनपुरं प्रति सप्य न भूयते व्यवसितानि शशंसुः॥६७॥धर्मराजसत्तिव्नेशकुताशैः
प्राणातां श्रितममुं जगतस्तैः॥प्राप्य त्वष्टृचक्षुर्विस्तृततापैश्चेतसानिभृतमेतदचित्ति॥६८॥नैव
नः प्रियतमो भयथासौ यद्यमुं न वृणुते वृणुते वा॥एकतो हि धिगमूमगुणाज्ञामन्यतः कथमदः
प्रति त्वं भः॥६९॥मां वरिष्यति तदा यदि मत्तो वेदने यमि यदस्य म हत्वम्॥इदृशी च कथमा क
त्तपित्रीमद्विशेषमपरान्नपुत्री॥७०॥नैष धेवतद्वत्तेदमयन्या व्रीडितो न हि वहिर्भवितास्मि॥

तैषः
४८

त्वांगहेपिवतितांकथमास्यंद्रीतिमीलिरवत्तुदर्शयिताहे॥७१॥ इत्यवेत्यमनसात्मविशेषं किंचनत्रि
विबुधीबुबुधेन॥ ताकनायकमपास्यतमेकं सास्मपश्यति परस्परमास्यम्॥७२॥ किंविशेषम
धुनेतिविमुग्धं स्वातुगातनमवेद्यन्नधुक्ताः॥ संशतिस्मकपटेपटुरुच्चैर्वचनं समभिलष्यत
त्तस्य॥७३॥ सर्वतःकुशलभागसिकच्चित्तं सतैषधइतिप्रतिभातः॥ स्वासनाद्धसुहृदत्त्वपि
रेखांवीरसेननृपतेरिवविद्मः॥७४॥ क्वप्रयास्यसितलेत्यलमुत्कायात्रयात्रशुभयाजति
यन्तः॥ तत्रैवफलसत्त्वरपात्वंताध्वनोर्ध्वमिदमागमितः किम्॥७५॥ एषतैषधसदराडभृदे
षज्जालजालजटिलः सद्गताशः॥ यादसांसपतिरेषचशेषंशासितारमधिगच्छसुराणां॥७६॥
अर्धिनोवयममीसमुपेमस्त्वांनलेतिफलितार्थमेवेहि॥ अर्धनःकरामपास्यचरेवेदंकुर्म

राम
४८

हेमवतिकार्यतिवेदं॥७७॥इदृशीगिरमुदीर्यविडौजाजोषमासतविशिष्यवभाषे॥नात्रचित्रमपिवाकु
 शतत्वेशेशवावधिगुरुगुरुरस्य॥७८॥अर्थितामहृषिताखिल्लरोमास्वन्तपःस्फुरकद्वं कद्वं॥अर्च
 नार्थमिवतच्चरणानां सप्रणामकरणादुपनित्ये॥७९॥जीवितावधिवर्तीपकमात्रैरर्थमातमखिलेः
 सत्त्वमंयत्॥अर्थितेपरिवृढायसुराणांकिंवित्तीर्यपरितुष्यतुचेतः॥८०॥दुर्लभंदिगधिपैःकिममी
 मिस्तादृशंकथमहोमदधीनम्॥इदृशंमनसि कृत्यविरोधंनेषधेनसमशायिचिराय॥८१॥भ्रमाह
 त्ययः॥भीमजाचहृदिमेपरमास्तेजीवितादपिधनादपिगुर्वी॥नस्वमेवममसार्हतियस्याःषोडशीम
 पिकत्वांकिंलनोर्वी॥८२॥मीयतांकथमीप्सितमेषांदीयतांदुतमयाचितमेव॥तंधिगस्तुकलय
 न्नपिवांछामर्थिवागवसरंसहतेयः॥८३॥प्रापितेनचदुकाकुविडंवंलंभितेनबहुयाचनत्तज्जाम्॥

नैषः
४९

स्त

त

अर्थिनायदद्यमर्जति दातां ननु पतिविलंबव्यददानः॥ ४८॥ यत्प्रदेयमुपनीय वदात्ते दीयते सन्निलम
र्थिजनाय॥ सार्थतोक्तिविफलत्वविशंकात्रासमूर्ध्वदपमृत्युचिकित्सा॥ ४९॥ अर्थितेन तृणावद्धन
मात्रं किंतु जीवतमपि प्रतिपाद्यम्॥ एवमाह कुशवज्जलदायी इव्यदात विधिरुक्तिविदग्धः॥ ४९
॥ पंकसंकरविगर्हितमर्द्धं हंत श्रियः कमलमाश्रयाय॥ अर्थिपाणिकमलं विमलंत द्वासवेशमवि
दधीत सुधीतत्॥ ४९॥ याचमानजनमानसदृतेः पूरणाय वतजन्मनयस्या॥ तेन भूमिरिति भारवतीयं
ननु मेतर्गिरिभिर्न समुद्रैः॥ ४९॥ माधनानि कृपणाः खलु जीवन्तु यार्पयतु जातु परस्मै॥ तत्र चैष कु
रुते मम चित्रं यतु नार्पयति तानि मृतोपि॥ ४९॥ माममीभिरिह याचितवद्भिर्दीत जातमवमत्यजग
त्याम्॥ यद्यशोमयिनिवेशितमेतन्निष्क्रयोस्तु क तमस्तुतदीयः॥ ५०॥ लोकएष परलोकमु

राम
४९

पेताहाविहायतिधनेधनमेकः॥इत्यसुखस्तुतदस्यतिनीषत्यर्थिवंधुरुदयद्वयचित्तः॥११॥दानपात्रमधम
र्त्तमिहैकग्राहिकोऽगुणितंदिविदायि॥साधुरेतिमुक्तैर्यदिकर्तुं पारलौकिककुसीदमसीदत॥१२॥
एवमादिसविचित्त्यमुहूर्तं तानवोचतपतिर्निषधानाम॥अर्थिदुर्लभमवाप्यसहर्षानयाच्यमानमुख
मुल्लसितश्चि॥१३॥तास्तिजन्यजनकव्यतिभेदःसत्यमन्नजनितोजनदेहः॥वीक्ष्यवरवस्तुतन्ममृतादा
दृष्टिमज्जनमुपेतिसुधायां॥१४॥मत्तपःकलुतनुक्कपल्लंवायूयमीक्षरापयं ब्रजयेति॥इदृशान्यपि
ददंतिपुनर्तःपूर्वपुरुषतपांसिजयंति॥१५॥प्रत्यतिष्ठिपदित्वाखस्तुदेवीकर्मसर्वसहनव्रतजन्म॥
पूयमप्यहहपूजनमस्यापत्तिजैःसृजयपादपयोजैः॥१६॥जीवितावधिकिमप्यधिकंवायन्मनीषि
तमितोनरडिंभार॥तेनवश्चरणमर्चतुसोयंब्रूतवस्तुपुनरस्तुकिमीदृक्॥१७॥एवमुक्तवतिवीतवि

नेषः
५०

शंके वीरसेततये वितयेन ॥ वक्रभावविषमामथशक्रः कार्यकैतवगुरुर्गिरमूचे ॥ १०६ ॥ पाणिपीडनमहंद
मयन्याः कामयेमहिमहीमिंकांशो ॥ दूत्यमत्रकुरुतः स्मरभीतिं निर्जितस्मरनिरस्यचिरस्या ॥ १०७ ॥ आसतेशत
मधिक्रितिभूपास्तो यशिरसितेखत्तुकूपाः ॥ किं ग्रहादिवितजाग्रतितेते भास्करस्य कतमस्तुतुत्नास्तु ॥
॥ १०८ ॥ विश्वदृश्वतयतावयमेवत्तुदुशां बुधिमगाधमवेमः ॥ त्वामिहैवमनिवेश्यरहस्येनिर्वृतिं नहि
त्तमेमहिमवे ॥ १०९ ॥ शुद्धवंशजनितोपिगुरास्यस्याततामनुभवन्नपिशक्रः ॥ क्षिप्रुरेतमृजुमाशुसपक्ष
सायकंधनुरिवाजनिवक्रः ॥ ११० ॥ तेततेनवचसैवमद्यो नः सस्मवेदकपटं पदुरुच्चैः ॥ आचरतदुचि
तामथवाणीमार्जवंहि कुटिलेषु नतीतिः ॥ १११ ॥ सेयमुच्चतरतादुरिता नामत्यजन्मतिमयैककृतानां ॥
पुष्पदीयमपिपामहिमातं जेतुमिच्छति कथायथपारम ॥ ११२ ॥ विन्यचित्तमखिलस्य न कुर्यादुर्यपरिप

राम
५०
कार्य

धितुमौतं॥हीर्गिरात्तुवरमस्तुपुनर्मास्वीकृतैवपरवागपरास्ता॥१०५॥सन्मतौविमलदर्याशिकायां
सन्मुखस्थमखिलंखलुतत्वं॥तेपिकिंवितरथेदृशमाज्ञायानयस्यसदृशीवितरीतुम्॥१०६॥यामिया
मिहवरीतुमहोतदूततांत्तुकरवाणिकयंवः॥इदृशांनमहतांवतजातावंचनेममत्तयास्यद्वयापि॥
१०७॥उद्गमामिविरहात्सुहृदस्यामोहमेमिचमहूर्तमहंयः॥ब्रूतवःप्रभवितास्मिरहस्यंरक्षितुंसकथ
मीदृगवस्थः॥१०८॥यामनोरथमयींत्वेदिहृत्वायःश्वसिम्यथेकयंसतदग्रे॥भावगुप्तिमवत्तंवि
तुमीशेदुर्जयाहिविषयाविदुषापि॥१०९॥यामिकातन्तुपमृद्यचमादृक्तां निरीक्षितुमपिदुमते
कः॥रक्षितकजयचंडचरित्रेषुसिविश्वसितिकुत्रकुमारी॥११०॥आदधीचिकित्तदात्तकृता
ध्वं प्राणामात्रयणासीमपशोयत॥आददेक यमहंप्रिययातत्प्राणातःशत गुरो नपरोत॥१११॥

नेषः
५१

अर्थनामयिभवद्विरिवायेकर्तुमर्हतिमयापिभवत्सु॥मीमजार्थपरयाचनवाचेयूपमेवगुरवःकरणीयाः
॥१११॥अर्थिताःप्रथमतोदमयतीपूयमन्वहसुपास्यमयायत्॥हीनवेद्यतिप्रतापपितद्वःसाममापिसुतरा
नतदस्तु॥११३॥कुंडिनेनुरुत्तयाकिंलपूर्वमांवरीतुमुरीकृतमास्तो॥ब्रीडमेष्यतिपरंमपिदृष्टेस्वी
करिष्यतिनसाखलुपुष्मान्॥११४॥तत्प्रसीदतविधत्तनवेदंदूत्यमत्यसदृशंहिममेदं॥हास्यतेवस्तु
लभानत्तुसाध्यंतद्विधितुमिरतौपयिकेत॥११५॥इदृशातिगदितानितदातीमोकल्पसतलस्यव
त्नारिः॥शंसतिस्मकिमपिस्मयमानःस्वानुगानतविलोकनलोत्तः॥११६॥नाभ्यधापितृपतेभवतेदं
रोहिणीरमणावंशभुवेव॥लज्जतेनरसतातववाम्पादर्थिषुस्वयमुरीकृतकाम्यां॥११७॥भंगुरंतवितथं
नकथंवाजीवलोकायसीमम्॥येतधर्मयशसीपरिहातुंधीरहोचलतिधीरतवापि॥११८॥कःकुले

प्रवलोका

राम
५१

जनिजान्मुकुटेवः प्रार्थकेषितमपूरितयेन ॥ इन्दुरादिरजतिष्ठकलंकीकष्टमत्रसमवानपिमाभूत् ॥
॥११९॥ यापदृष्टि रपियामुखमुद्रायाचमानः मनुयाचनतुष्टिः ॥ त्वादृशस्यसकलः सकलंकः शि
तमासिशकः परमंकः ॥१२०॥ ताक्षराणि पठताकिमपाविप्रस्मृतः किमथवापठितोपि ॥ इत्थम
र्थिचयसंशयदोलाखेलनंखलुचकारनकारः ॥१२१॥ अब्रवीत्तमतलः कृतलेदंलघुमुज्जसिप
शः शशिकल्पं ॥ कल्पद्वयतिमर्थितमेतं नापकोपिशतमन्युमिहान्यः ॥१२२॥ नव्यहंत्यतकदा
यिमुदंयः स्वः सदा मुपनयन्तमिलाषः ॥ तत्पदेत्वदभिषेककृतांतः सत्यजत्वसमतामदंमद्य ॥१२३॥
अब्रवीदथयमस्तमदृष्टं वीरसेनकुलदीपतमस्तु ॥ यत्किमप्यभिवुभूषतितत्किंचंद्रवंशव
सतेः सदृशंते ॥१२४॥ रोहताः किमपियः कठिनानां कामधेनुरपियापशुर्वै ॥ तेतयोरपिदृष्टाभव

तेषः
५१

दधीहाविधित्सुरसिवत्सकिमेतत्॥१२५॥याचितश्चिरयतिक्वतुधीरःप्राणानेक्षणामपिप्रतिभूःकः॥शंसति
द्विनपतीदृढनिडांदाग्निमेषमिषद्वूर्णानपूरण॥१२६॥अध्रपुष्पमपिदित्सतिशीतंसार्थितांविमुखतायदभा
जि॥स्तोककस्यखलुचंचुपुटेनम्लानिरुल्लसतितद्वृतसंबो॥१२७॥कुचिवातुचितमक्षरमेतंपाशपाशिरपिपा
णिमुदस्य॥कीर्तिरेवभवतांप्रियदारादातनीररुमौक्तिकहारा॥१२८॥चर्मवर्मकिलयस्यनभेद्यस्यव
ज्रमयमख्यचतौचेत्॥स्थापिताविहतकर्णादधीचीतनधर्ममवधीरयधीर॥१२९॥अद्यपावदपियेत
निवद्धौतप्रभूविवलितुंबलिविंधो॥आस्थितावितथतागुणापाशस्त्वाहशासविदुषादुरपासः
॥१३०॥प्रेयसीजितसुधांशुमुखश्रीर्पातमुंचतिदिगंतगतापि॥भंगिसंगमकुरंगद्वर्गैकःकदर्शयति
तामपिकीर्तिम्॥१३१॥यान्वरंप्रतिपरैर्यपितारस्तेपियंवयमहोसपुनस्त्वा॥नैवनःखलुमतोरथमा

राम
५१

तैषः
५२

दर्थीहाविधित्सुरसिवत्सकिमेतत्॥१२५॥याचितश्चिरयतिक्वतुधीरःप्राणानेक्षणमपिप्रतिभूःकः॥शंसति
द्वितयतीदृढनिडांदाग्निमेषमिषद्वर्गानपूरार्ण॥१२६॥अभ्रपुष्पमपिदित्सतिशीतंसार्थितांविमुखतायदभा
जि॥स्तोककस्यखलुचंचुपुटेनस्नानिरुल्लसतितद्वृतसंबो॥१२७॥तुचिवातुचितमक्षरमेतंपाशपाशोरपिपा
शिमुदस्य॥कीर्तिरेवभवतांप्रियदारादातनीरुमौक्तिकहारा॥१२८॥चर्मवर्मकिलयस्यनभेद्यस्यव
ज्रमयमस्थिचतौचेत्॥स्थायिनाविहृतकर्णादधीचीतन्नधर्ममवधीरयधीर॥१२९॥अद्यपावदपियेन
निबद्धौनप्रभूविवलितुंबलिविंधो॥आस्थितावितथतागुणापाशस्त्वाहशासविदुषादुरपासः
॥१३०॥प्रेयसीजितस्तुधांशुमुखश्रीर्पातमुंचतिदिगंतगतापि॥भंगिसंगमकुरंगद्वर्गर्थेकःकदर्शयति
तामपिकीर्तिम्॥१३१॥यान्वरंप्रतिपरैर्ययितारस्तेपियंवयमहोसपुनस्त्वा॥तेवनःखलुमनोरथमा

राम
५२

त्रंशूरपूरयदिशोपियशोमिः॥१३१॥ अर्थितांत्वयिगतेषुसुरेषुस्त्रातदानजनितोरुपशःश्रीः॥अथपा
 राडुगगतंसुरशाखीकेवलेनकुसुमेनविद्यतां॥१३२॥ प्रवसतेभरतार्जुनवेरापवत्स्मृतिधृतोपिनस्तत्त्व
 मभीष्टदः॥स्वगमनाफलतांयदिशंकसेतद प्लुतंविफलंरवत्तुमङ्गलं॥१३४॥ इष्टितःप्रतितेप्र
 तिश्रुतिरभूद्याद्यस्वराहादिनीधर्माथीसजतांश्रुतिप्रतिभटीकृत्याचितारव्यापदाम्॥त्वत्कीर्तिःपु
 नतीपुनस्त्रिभुवनंशुभाह्वयादेशनाद्व्याणांसितपीलोहितहरिन्तमान्वयंत्तुंपतु॥१३५॥ यंप्राप्तु
 तसहस्रपादुदभवत्पादेनखंजःकथंसंख्यायातनयःसुतःकिलपितुःसादृश्यमन्विच्छति॥एतस्यो
 त्तरमद्यनःसमजनित्वत्तेजसांलंघनेसाहस्रैरपियंगुं द्विभिरभिव्यक्तीभवन्मातुमात्र॥१३६॥ इत्या
 कर्णयैक्षितीशस्त्रिदपरिषदस्तागिरश्चादुगर्भावेदभी कामुकोपिप्रसभविनिहितं हूत्यभारं वमार॥

नेषः
५३

२१
अंगीकारंगतेस्मितपरपरिठःसंभृतांतंदमूचेभूपादंतर्दिसिद्धे रतुविहितभवच्चित्ततायत्रतत्र॥१३९॥
॥ श्रीहर्षकविशजराजिमुकुटात्तंकारहीरःसुतंश्रीहीरःसुसुवेजितेन्रियचयंमामल्लदेवीचयं॥तस्य
श्रीविजयप्रशस्तिरचनातास्यतव्येमहाकाव्येचारुशितैषधीय चरितेसर्गो गमत्यं वमः॥ ॥ श्रीरस्तु
॥समाप्तेयंपंचमःसर्गः॥॥दूत्यायदैत्यारिपतेःप्रहृत्तोद्विषांतिषेद्वातिषधप्रधानं॥सभीमभूमीप
तिराजधातीलक्ष्मीचकाराथरथस्यदस्य॥१॥भैरव्यासमंताजगणाद्वियोगंसदूतधर्मेस्थिरधीशः॥
पयोधिपातेमुतिरत्नरायंदुर्वारमप्यौर्वमिधौर्वशेषः॥२॥तत्प्रतात्तीमित्तदंबुजाक्षीसंवादपीपू
षपियासवस्ते॥तदध्ववीक्षार्यमिवातिमेषादेशस्यतस्याभरणावभूवुः॥३॥तांकुंडितारव्यापदमा
त्रगुप्तामिंद्रस्यभूमेरमरावतीसः॥मनोरथःसिद्धिमिवक्षणेनरथस्तदीयःपुरमाससाद॥४॥भैमीपद

रधी
राम
५३